

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra Blízkého východu

Diplomová práce

Bc. Balsam Al-Shiekhli

Kondicionály a příbuzné konstrukce v bagdádské arabštině

Conditionals and related constructions in Baghdadi Arabic

Praha 2024

Vedoucí práce: **prof. PhDr. Petr Zemánek, CSc.**

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému vedoucímu diplomové práce, profesoru Petru Zemánkovi, a konzultantovi Adamu Pospíšilovi za jejich velmi cenné rady a veškerou pomoc při tvorbě této práce. Důležité poděkování patří také všem respondentům, kteří byli ochotni se zúčastnit mého výzkumu.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 31. července 2024

Abstrakt

Tato diplomová práce se zaměřuje na kondicionály, nekondicionály, korelativa a volná relativa v bagdádské arabštině. Jádrem práce je samotná gramatická deskripce. Výsledky jsou pak částečně zasazeny do dialektologického a typologického kontextu. Data byla shromážděna prostřednictvím elicítace s rodilými mluvčími bagdádského dialektu a v menší míře také dialektu ammánského. Práce navazuje na studii Grigoreho (2005) o kondicionálech a na výzkum SynSem group o nekondicionálech, korelativách a volných relativách. Potvrzuje a rozšiřuje jejich závěry, přičemž detailně popisuje morfosyntaktické strategie tvorby těchto konstrukcí. V práci je také testována hypotéza implikační hierarchie výskytu interogativ ve zkoumaných konstrukcích a hypotéza o vnitřní struktuře zdvojených nekondicionálů. Práce kromě nových poznatků o bagdádském a ammánském dialektu také formuluje s nimi spojené otevřené otázky. Výsledky přispívají k hlubšímu porozumění morfosyntaktických struktur arabských dialektů.

Klíčová slova:

bagdádská arabština, kondicionály, nekondicionály, korelativa, volná relativa, ammánská arabština, lingvistická analýza, arabská morfosyntax, arabská dialektologie

Abstract

This thesis focuses on conditionals, unconditionals, correlatives, and free relatives in Baghdadi Arabic. The core of the thesis is the grammatical description of the constructions. Followingly, the results are partially discussed in dialectological and typological terms. The data were collected through elicitation with native speakers of the Baghdadi dialect, and to a lesser extent, the Ammani dialect. The work builds upon Grigore's (2005) study on conditionals and the research of SynSem group on unconditionals, correlatives, and free relatives. It confirms and expands their findings by providing a detailed description of the morphosyntactic strategies employed to form these constructions. The study also tests the hypothesis of the implicational hierarchy pertaining to the occurrence of interrogatives in the studied constructions and the hypothesis concerning the internal structure of doubling unconditionals. Besides introducing new findings about the Baghdadi and Ammani dialects, this thesis also formulates related open questions. The results contribute to the broader understanding of the morphosyntactic structures in Arabic dialects.

Key words:

Baghdadi Arabic, conditionals, unconditionals, correlatives, free relatives, Ammani Arabic, linguistic analysis, Arabic morphosyntax, Arabic dialektology

Obsah

1. Úvod	12
2. Teoretické pozadí.....	14
2.1 Současný stav poznání.....	14
2.2 Základní pojmy a definice konstrukcí.....	15
3. Metodologie.....	22
3.1 Charakteristika metodiky práce.....	22
3.2 Metody výzkumu: Elicitace dat.....	23
3.3 Zpracování dat a respondenti výzkumu	24
3.4 Výzvy při elicítaci a jejich případné řešení.....	28
4. Deskripce kondicionálů a příbuzných konstrukcí.....	30
4.1 Kondicionály.....	30
4.2 Nekondicionály a příbuzné konstrukce	35
4.2.1 Interogativa	35
4.2.2 Nekondicionály.....	39
4.2.3 Korelativa	50
4.2.4 Volná relativa	56
5. Diskuze	60
5.1 Kondicionály.....	60
5.2 Nekondicionály, korelativa a volná relativa.....	61
5.2.1 Slovesné formy.....	61
5.2.2 Strategie protaze.....	61
5.2.3 Morfém <i>ma</i>	63

5.2.4	Hypotéza implikační hierarchie	64
5.2.5	Hypotéza o zdvojených nekondicionálech	66
6.	Závěr	68
7.	Bibliografie	71
8.	Seznam tabulek.....	73

Technické poznámky ke zkratkám

Základní zkratky interlineárního glosování

Pro interlineární glosování jsem použila zkratky vycházející z Leipzig Glossing Rules (Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology, 2015). Níže uvádím pouze ty zkratky, které jsou relevantní a byly použity v této práci. Také zahrnuji další zkratky, které se frekventovaně objevují v textu.

1, 2, 3	první, druhá, třetí osoba
SG, PL	singulár, plurál
M, F	maskulinum, femininum
NOM, ACC, DAT, GEN	nominativ, akuzativ, dativ, genitiv
PST, PRS, FUT	minulý, přítomný, budoucí čas
PF, IPF	perfektum, imperfektum
IMP, IND, SUBJ	imperativ, indikativ, subjunktiv
ACT, PASS	aktivní, pasivní
PTCP	participium
AUX	pomocné sloveso
DEF	člen určitý
DET	determinátor
INDEF	člen neurčitý
INS	instrumentál
LOC	lokál
NEG	negace
OBJ	přímý předmět
PROG	průběhovost
REL	relativizátor
REFL	zvrtné zájmeno
SBJV	subjunktiv

Poznámka: Některé zkratky jsem poupravila, například zkratky PF a IPF používám místo PFV a IPFV pro zjednodušení.

Další zkratky

BA	bagdádská arabština
AMMA	ammánská arabština
LA	libyjská arabština
MA	specifický morfém v BA, odpovídá sufixu „-koli(v)“ – ne vždy, ale zpravidla ano (kvůli jeho polyfunkčnosti jsem se rozhodla pro něj použít speciální glosu, která neindikuje jeho funkci)
HU	specifický morfém v BA, zřejmě pocházející z osobního zájmena 3. osoby singuláru maskulina <i>huwwa</i> (specifický pro tvorbu nekondicionálů a korelativů)
I	interrogativum
UnC	přípustkový/koncesivní kondicionál/nekondicionál
CoR	korelativum
LHR	relativní věta s lehkou hlavou
HR	relativní věta se jmennou hlavou
FR	volná relativa

Souhláskový a samohláskový systém irácké arabštiny

V této části uvádím souhláskový a samohláskový systém irácké arabštiny. Při vytváření tabulek 1 a 2 jsem se inspirovala prací Erwina (2004, s. 3-4), který poskytuje detailní přehled fonémů irácké arabštiny v tabulkách. Rozhodla jsem se však použít transkripci arabštiny (vycházející z normy ZDMG), která je běžná v českých arabistických pracích.

Tabulka 1: Souhláskové fonémy v irácké arabštině

			Bilabiální	Labiodentální	Interdentální	Dentální	Palatální	Velární	Faryngální	Glotální
Okluzivní	Neznělé		p			t		k, q		ʾ
	Znělé		b			d		g		
Spiranty	Neznělé			f	ṭ	s	š	ḡ	ḥ	h
	Znělé				ḏ	z		ġ	ʿ	
Afrikátní	Neznělé						č			
Nosové			m			n				
Semivokální			w				j			
Laterální						l				
Vibrantní						r				
E M F A T I C K É	Okluzivní	Neznělé	ḵ			ṭ				
	Spiranty	Neznělé				ṣ				
		Znělé		ḥ	ḏ	z				
	Nosové			ṁ						
	Laterální						l			

Poznámka: Vedle velární souhlásky /g/ se v některých případech užívá také klasická výslovnost velární souhlásky /q/.

Tabulka 2: Samohláskové fonémy v irácké arabštině

Krátké	Přední	Středová	Zadní
Vysoká	i		u
Střední		ə	o
Nízká		a	
Dlouhé			
Vysoká	ī		ū
Střední	ē		ō
Nízká		ā	

1. Úvod

Tato diplomová práce se zabývá kondicionály a několika příbuznými konstrukcemi v bagdádské arabštině (dále jen „BA“). Konkrétně se jedná o nekondicionální, korelativní a volné relativní konstrukce. Jedná se primárně o gramatickou deskripci a částečně také interdialektální studii, jelikož své výsledky z BA srovnávám s daty z ammánské arabštiny (dále jen „AMMA“) a částečně také s dalšími dialekty. Tento typ konstrukcí není doposud v literatuře pro většinu arabských dialektů (včetně BA) podrobně popsán. Lze očekávat, že tyto konstrukce vykazují velkou variabilitu, a to jak v rámci jednotlivých variet, tak i mezi nimi.

Výběr tohoto tématu pramení z několika důvodů. Zaprvé jsem shledala omezenou prostudovanost daného tématu jako zajímavou příležitost přispět k výzkumu v oblasti arabské lingvistiky a dialektologie. A také se mi naskytla možnost navázat na předchozí studie, zejména na výzkumný projekt *From interrogatives to relatives* (dále jen „FITR“¹) z roku 2019-2022, vedený Radkem Šimíkem v rámci SynSem group² na Univerzitě Karlově. Projekt se zaměřuje na soubor mezi-jazykových zobecnění o chování tázacích slov a tázacích konstrukcí (tzv. *wh-words* a *wh-constructions*). BA je mým mateřským jazykem a v rámci projektu FITR není prozkoumán. Možnost využít svých znalostí pro mě představovala jednu z motivací. Posledním bodem, který podpořil můj zájem o toto téma, je samotné zapojení do komunikace s iráckou komunitou, která je v České republice minoritou.

Vedle dat z BA budou v této práci analyzována i data z AMMA, která jsem nashromáždila v Ammánu během svého studijního pobytu. Tam jsem měla možnost, byť omezenou, sbírat data k nekondicionálům, korelativům a volným relativům pro porovnání s konstrukcemi v BA. I když tato data nepokrývají všechny zkoumané konstrukce tak zevrubně jako má data z BA, poslouží pro nahlédnutí konstrukcí v BA z perspektivy mezidialektální komparace.

---

¹ Stejnou zkratku používá Srire (2023) ve své bakalářské práci.

² Více informací o této vědecké skupině je možné se dočíst na stránkách <https://www.radeksimik.eu/minilab.html> (Naposledy navštíveno 15.07.2024).

Předmětem zkoumání bude primárně onomasiologická analýza³ kondicionálů a příbuzných konstrukcí na základě sesbíraných dat a jejich případná variabilita. Jedná se o kvalitativní výzkum, v němž bude mým primárním cílem podat gramatický popis daných konstrukcí. Tento popis je založen na reálných jazykových datech. Výsledná zjištění se pokusím v závěru v rámci možností stručně zasadit do typologického kontextu. Deskripcí navážu na dosavadní výzkum z projektu FITR, a zároveň budu mít příležitost použít metodologii vyvinutou v jeho rámci pro evaluaci svých dat. Výsledky dále budu konfrontovat s hypotézami formulovanými v projektu, což nejen přispívá k výsledkům projektu jako takovým, ale také umožňuje ověření a aplikaci dané metodologie na nová data.

Metodologie je primárně založená na evaluaci dat získaných elicitací konkrétních konstrukcí. Jedná se především o překladovou elicitaci a následné ověřování funkcí a správnosti daných konstrukcí.

Práce je koncipovaná tak, aby se čtenář nejprve seznámil s teoretickým pozadím kondicionálů a příbuzných konstrukcí. V kapitole 2 následuje přehled existujícího výzkumu a literatury a charakterizace konstrukcí, jimiž se bude práce zabývat. Poté následuje kapitola 3 o metodě využití v práci a elicitaci, kde je popsáno, jak byla data získávána a zpracována. Tato kapitola se věnuje i metodologickým výzvám, kterým jsem během shromažďování dat čelila. Samotné jádro práce pak představuje kapitola 4 představující empirickou část. Zde jsou v jednotlivých podkapitolách rozebírány jednotlivé konstrukce a každý typ je ilustrován příklady ze sebraných dat. V páté kapitole následuje diskuze, v níž shrnuji poznatky z empirické části a vyjadřuji se k některým zajímavým teoretickým otázkám týkajících se těchto konstrukcí. V závěru pak veškeré poznatky shrnuji a předkládám také některé otevřené otázky pro další možný výzkum.

---

³ Onomasiologie je teorie pojmenování. Zkoumá motivace, postupy nebo prostředky k vyjádření určitých obsahů v daném jazyce (Hladká, 2017). Pro metodologii mé práce to znamená, že jsem zkoumala, jak se jisté významy vyjadří v BA. Těmito významy jsou v tomto případě specifické syntaktické konstrukce.

2. Teoretické pozadí

2.1 Současný stav poznání

Irácký dialekt byl předmětem mnoha studií a výzkumů, které pokrývají nejrůznější lingvistické aspekty a gramatická témata tohoto nářečí. Morfologická, syntaktická, lexikální, nebo fonologická stránka tohoto dialektu byla do značné míry prozkoumána (Al-Khalesi, 2006; Erwin, 2004; Malaika, 1963).

V Iráku se nacházejí tři hlavní skupiny dialektů: severní (maṣlāwīje), jižní (baṣrāwīje) a centrální (baġdādīje). Tyto geografické okruhy vycházejí z největších měst v daných lokalitách, tedy Mosulu (sever), Basry (jih) a Bagdádu jako hlavního města země (Alkalesi, 2006, s. 15). Irácká arabština vykazuje rozsáhlé výpůjčky a přejatá slova z aramejštiny, akkadštiny, kurdštiny a turečtiny (Albuarabi, 2018, s. 1373). V hlavním městě Bagdádu se tradičně nacházely komunity ze třech hlavních monoteistických náboženství, přičemž každá komunita mluvila jiným arabským dialektem (Blanc, 1964, s. 3). V Iráku se zároveň se užívá i další úřední jazyk, kurdština, zejména na severu Iráku.

Podmiňovací způsob, tedy jev, kterému se v první části této práce věnuji, není v současné literatuře o arabských dialektech dostatečně zmapován. Obvykle je zmíněn jen okrajově v gramatických příručkách pro určitý arabský dialekt a samostatných studií cílených přímo na tento jev je pomálu. Patří mezi ně disertační práce Alotaibiho (2014), která se zabývá tā'ifským dialektem (tedy dialektem města aṭ-Ṭā'if nacházejícím se v Saúdské Arábii) a moderní spisovnou arabštinou (dále jen „MSA“). Existuje rovněž studie, která se soustřeďuje na kondicionály v marocké arabštině (Abdelhakim, 2019) založená na již zmíněné studii Comrieho (1986), a článek Inghama (1991) o kondicionálech v beduínských dialektech. Tvorbě kondicionálů je věnována i kapitola ve srovnávací gramatice Brustadové (2000), v níž autorka předkládá srovnání čtyř dialektů (egyptského, kuvajtského, marockého a syrského). Na konstrukce kondicionálům příbuzné (nekondicionály, korelativa a relativní věty) v libyjské arabštině se ve své bakalářské práci zaměřila Srire (2023)⁴.

---

⁴ Na libyjské konstrukce, které Srire (2023) představuje ve své práci, budu místy odkazovat pro mezi-jazykové srovnání.

Co se týče zpracování irácké arabštiny, konkrétně jazyka metropole, lze v literatuře pozorovat podobnou situaci. Deskriptivními publikacemi jsou *A Short Reference Grammar of Iraqi Arabic* (Erwin, 2004), *Modern Iraqi Arabic* (Al-Khalesi, 2006) nebo německá deskriptivní práce *Grundzüge der Grammatik des arabischen Dialektes von Bagdad* (Malaika, 1963). Žádná z těchto studií se kondicionálům nevěnuje podrobně (ani jiným typům konstrukcí), ale například Erwin na několika stranách uvádí popis základních kondicionálních struktur (Erwin, 2004, s. 390-394).

Nejvýznamnější studií o kondicionálech v irácké arabštině je jednoznačně studie George Grigoreho (2005). Grigore zakládá svou klasifikaci na datech sesbíraných mezi lety 1987-1990 v Bagdádu. Shromáždil databázi celkem 192 vět, které pocházejí ze třech zdrojů: a) 92 vět zaznamenal sám autor během svého terénního výzkumu, b) 70 vět vzniklo na základě jeho elicitace a c) 30 vět čerpal z knihy *The Spoken Arabic of Baghdad* (McCarthy & Raffouli, 1964).

V mé práci budu na Grigoreho analýzu navazovat a konfrontovat s ní svá vlastní data (viz 4.1). Na jeho práci navážu i tím, že předložím popis dalších konstrukcí, které s kondicionály souvisejí (nekondicionálů, korelativů a volných relativ).

2.2 Základní pojmy a definice konstrukcí

Kondicionály

Podmínkové konstrukce jsou jev, který je možné zkoumat z perspektivy vícero disciplín. Příkladem je lingvistika, logika (filozofická a matematická), psychologie a další (Kaufmann, Over, & Sharma, 2023, s. 2). Tyto konstrukce „odrážejí charakteristickou lidskou schopnost uvažovat o alternativních situacích, dělat závěry na základě neúplných informací, představit si možné korelace mezi situacemi a pochopit, jak by se svět změnil, kdyby byly určité korelace odlišné“ (Traugott, Meulen, Reilly, & Ferguson, 1986, s. 3).

Gramaticky je lze chápat jako vyjádření situace, kde je pravdivost nebo platnost věty závislá na určité podmínce (Karlík, 2017). Taková konstrukce se skládá z protaze (=tvrzení, dále jen „P“) a apodoze (=vysvětlení, dále jen „A“). Vzniká

zde logické spojení: pokud P, tak A. V češtině protazi můžeme formulovat prostřednictvím spojek „jestliže/kdyby/když/pokud“, apodozi pomocí spojky „tak“.

Existují různé typy podmínkových vět, které se mohou lišit v závislosti na časové ose a pravděpodobnosti dané podmínky. Například pro češtinu základní klasifikaci kondicionálů poskytuje Karlík v Novém encyklopedickém slovníku češtiny (Karlík, 2017). První klasifikaci podmínky nazývá „reálnou“, jelikož vyjadřuje uskutečnitelnou nebo splnitelnou situaci (Karlík, 2017). Tato situace může nastat nyní nebo v budoucnu. V hlavní a vedlejší větě lze použít přítomný nebo budoucí čas, jako ve větě „Pokud obhájím tuto práci, úspěšně ukončím své studium“.

Druhým typem je podmínka „nereálná“ nebo „hypotetická“. Ta se dělí na „splnitelnou, ale nesplněnou“ a „nesplnitelnou, a tedy nesplněnou“ (Karlík, 2017). U obou podkategorií se užívá spojka („kdyby“) s minulým časem v podmínkové větě. Splnitelná, ale nesplněná podmínka by byla např. věta: „Kdybych bývala šla do kina, viděla bych ten nový film.“ Nesplnitelná, a tedy nesplněná podmínka by naopak byla: „Kdybych byla superhrdinkou, možná bych mohla létat.“ Tento typ kondicionálu tedy vyjadřuje kontrafaktuální nebo nereálné verze situací.

Typologickou perspektivu na kondicionální konstrukce nabízí Comrie (1986). Z jeho práce jsem převzala věty, které ilustrují základní typy konstrukcí. Ty jsem následně elicitovala s mluvčími v BA, což bude podrobněji popsáno v podkapitole 4.2. Své výsledky pak srovnám s Grigoreho zjištěními.

Při práci na kondicionálech jsem se rozhodla jim věnovat menší část a zaměřit se na další konstrukce, konkrétně na nekondicionály, korelativy a volná relativa. Důvodem je, že Grigore již kondicionály dostatečně pokryl a vzhledem k tomu, že nedělám kvantitativní výzkum, nemohu přinést zásadní nové poznatky. Další konstrukce dosud nebyly popsány v literatuře, proto jsem považovala za vhodné věnovat jim více prostoru než kondicionálům. Nicméně část o kondicionálech jsem do práce zařadila, protože další konstrukce s nimi sémanticky i formálně souvisejí, jak bude ukázáno v analýze (kapitola 4).

Příbuzné konstrukce

Tato práce se v druhé části zaměřuje na konstrukce příbuzné kondicionálům, kterým se věnuje projekt FITR. Ten pokrývá následující škálu konstrukcí: interogativa, nekondicionály, korelativa, volná relativa, tzv. *ever-free relatives*, (atributivní vedlejší věty) a tzv. *light-headed relatives* (relativní věty s lehkou hlavou) a modální existenciální konstrukce. V této práci pojednávám o čtyřech z nich, konkrétně o interogativech, nekondicionálech, korelativách a volných relativech.

Interogativa

SynSem se zabývá výskytem tázacích slov (v angličtině *wh-words*) v dané škále zkoumaných konstrukcí. Jednoduché otázky je tedy třeba zkoumat pro samotné zjištění toho, jak tázací slova vypadají. Za základní tázací zájmena můžeme považovat tato: KDO, CO, KTERÝ, KDE, PROČ, JAK atd. Jednoduchá otázka s interogativem může vypadat následovně:

- (1) Moderní spisovná arabština
<i>Māḍā</i>	<i>ʾakal-a</i>	<i>Jūsuf?</i>
co	jíst.PF-3SG	Júsuf
- „Co snědl Júsuf?“

Projekt FITR se zaměřuje nejen na zmíněná základní zájmena, ale také na zájmena: KOLIK, KDE KAM, ODKUD, KDY, DOKDY, ODKDY, JAK, PROČ. Ve své práci se budu jen tázacím slovům: KDO, CO, KTERÝ a KDE (a to z kapacitních důvodů).

Nekondicionály

Nekondicionály neboli přípustkové či koncesivní kondicionály, jsou takové kondicionály, které vyjadřují to, že splnění apodoze není závislé na splnění protaze (Zaefferer 1990, s. 211). König poskytuje základní klasifikaci typů nekondicionálů. Podle něho můžeme nekondicionály vyjádřit buď disjunkcí (pomocí spojky *nebo/anebo*, viz kapitolu (2)), univerzálním/volitelným kvantifikátorem („ať už“, viz kapitolu (3)), nebo přípustkovou spojkou („i když“, viz kapitolu (4)) (König, 1986, s. 231).

(2) Angličtina

Whether Charles arrive-d or Jacob,
Jestli Karel dorazit-PST. nebo Jakub
the celebration is taking place
DEF oslava AUX vzít.PTCP místo
„Ať už přijde Karel, nebo Jakub, oslava se koná.“

(3) Angličtina

However much advice you give him,
Ať kolik rad ty dát 3SG.DAT
he does exactly what he wants
on dělat.3SG.IPF přesně co on chtít.3SG.IPF
to do
INF dělat.3SG.IPF
„Ať mu dáš jakoukoli radu, dělá přesně to, co chce dělat.“

(4) Angličtina

Even if you drink (only) a little,
i když ty pít.INF (jen) INDEF trochu
your boss will fire you.⁵
tvůj šéf FUT vyhodit.INF ty
„I kdybys pil jen trochu, tvůj šéf tě vyhodí.“

V práci budu věnovat pozornost konkrétnímu typu nekondicionálů, kterému se věnuje projekt FITR. Konkrétně se jedná o klauzální bezhlavé nekondicionály, založené na interogativech (*wh-slov*) (Šimík, Pospíšil, & Aljani, 2022, s. 2). To, že jsou klauzální znamená, že apodoze sestává z celé klauze, nikoliv jen ze substantiva. To, že jsou bezhlavé znamená, že nejsou uvedeny žádným výrazem typu „bez ohledu na to“ (viz kapitoly (5) a (6)), který by byl hlavou (viz volná relativa níže).

(5) Angličtina

Regardless of the obstacles,
Bez ohledu na DEF překážky
they will achieve their goals
oni FUT dosáhnout svých cíle
„Bez ohledu na překážky dosáhne svých cílů“

---

⁵ Příklad převzatý od Königa (1986, s. 231).

(6) AMMA⁶

<i>Bi-ğað an-nazar</i>	<i>mīn</i>	<i>ma</i>	<i>wəʃil,</i>
Bez ohledu	kdo	MA	dorazit.PF.3SG.M
<i>Fāṭma</i>	<i>ħaka-t</i>		<i>ma^ʕ-o⁷</i>
Fátima	mluvit.PF-3SG.F	s-3SG.M.OBJ	

„Bez ohledu na to, kdo dorazil, Fátima s ním mluvila.”

To, že jsou založeny na interogativech, znamená, že protaze obsahuje výraz, který je typicky odvozen od interogativ neboli *wh-slov* a vyjadřuje lokus konkrétní sémantické variace (Šimík, Pospíšil, & Aljani, 2022, s. 2).

Speciálním typem těchto nekondicionálů jsou tzv. zdvojené nekondicionály (*doubling unconditionals*), vyskytující se v řadě jazyků včetně češtiny a řady dialektů arabštiny. Vyznačují se tím, že je v jejich protazi predikát nebo celá klauze zdvojená (Šimík, 2020, s. 2). To ilustruje níže příklad ze španělštiny (7). Šimík (2020) předkládá hypotézu o jejich vnitřní struktuře. Podle ní lze na zdvojené nekondicionály pohlížet podobně jako na běžné nekondicionály, s tím, že klauze uvozená v protazi interogativem (v příkladu (7) *lo que diga*) představuje volné relativum ve fokální pozici (Šimík, 2020, s. 1).

(7) Španělština

<i>Diga</i>	<i>lo</i>	<i>que</i>	<i>diga,</i>
říct.SBJV.1SG	to	co	říkat.SBJV.1SG
<i>no me escucharás.</i>			
NEG	já	poslouchat.FUT.2SG	

„Ať říkám, co říkám, nebudeš mě poslouchat.“

Korelativa

Korelativa jsou konstrukce skládající se z antecedentu (protaze/předchůdce) obsahujícího tázací slovo a konsekventu (apodoze/následku), který na antecedent odkazuje (Šimík, 2023, s. 8). Od nekondicionálů se liší mimo jiné tím, že neobsahují tzv. *ever*-morfém (neboli sufix *-koliv*). Korelativa můžeme vidět v následujících příkladech, v ammánském (8) a libyjském (9) dialektu.

⁶ Pro lepší zviditelnění příkladů z ammánské arabštiny jsem zkratku AMMA ve všech příkladech podtrhla.

⁷ Jedná se o jeden z příkladů dat ammánské arabštiny, které jsem sesbírala.

(8) AMMA

Mīn ma waṣil
kdo MA dorazit.PF.3SG.M
Fāṭma ḥaka-t maʿ-o
Fátima mluvit.PF-3SG.F s-3SG.M.OBJ
„Kdokoliv dorazil/přišel, Fátima s nim mluvila.“

(9) LA (Srire, 2023, s. 42)

Min wṣal,
who arrive.PF.3SG.M
Fāṭma ti-tkallim mʿa-h
Fatima 3SG.F-talk.IPF WITH-3SG.M
“Who arrived, that Fatima talked to.”

Volná relativa

Volná relativa jsou relativní věty, které nemají explicitně uvedený substantivní antecedent (Karlík & Šimík, 2017). Caponigro (2003) uvádí, že volné relativní věty jsou definovány třemi hlavními vlastnostmi: obsahují *wh*-slovo nebo morfologicky komplexní slovo založené na *wh*-slovu, mají elipsu relativizovaného větného členu (který může být reprezentován připojeným zájmenem viz (10) *šu katbat-o*) mohou být nahrazeny pravdivostně ekvivalentními jmennými nebo předložkovými frázemi (Caponigro, 2003, s. 10). Například věta “*I tasted what Adam cooked*”⁸ může být parafrázována jako “*I tasted the thing(s) Adam cooked*”⁹ (Caponigro, 2003, s. 9). Tento jev lze ilustrovat příklady z dat AMMA (10) a LA (11).

(10) AMMA

Jūsif qəra šu katbat-o Fāṭma
Júsif číst.PF.3SG.M co psát.PF.3SG.F Fátima
„Júsif četl, co Fátima napsala.“

---

⁸ „Ochutnal/a jsem, co Adam uvařil.“

⁹ „Ochutnal/a jsem věci, které Adam uvařil.“

(11) LA (Srire, 2023, s. 46)

Fāṭma b-ti-tlāga mʕa ʿilli
Fatima FUT-3SG.F-meet with REL
ʕazam-hum Yūsuf
invite.PF.3SG.M-3PL.M Youssuf
“Fatima will meet who (pl.) Youssef invited.”

Vedle „prostých“ volných relativních vět existují i tzv. *ever-free relatives*¹⁰, kde jsou *wh*-slova modifikovaná sufixem „-koliv“. Tyto konstrukce a rozdíly v syntaxi a použití předložek v AMMA a LA lze vidět na následujících příkladech (12) a (13):

(12) AMMA

Fāṭma raḥ ʿit-ʿābil ʿaj šaḥṣ
Fátima FUT 3SG.F-potkat.IPF který osoba
b-j-idʿ-u Jūsif
PRS-3SG.M-pozvat.IPF-3SG.M.OBJ Júsif
„Fátima se setká s jakoukoliv osobou (kohokoliv) Júsif pozve.“

(13) LA dialekt (Srire, 2023, 47)

Fāṭma b-ti-tlāga mʕa ʔayy ḥad
Fatima FUT-3SG.F-meet with any somebody
Yūsuf b-ya-ʕzm-a
Youssef FUT-3SG.M-invite-3SG.OBJ
“Fatima will meet whoever Youssef invited.”

Hierarchie konstrukcí

Projektu FITR předkládá hypotézu ohledně výskytu tázacích slov v těchto konstrukcích. Podle ní lze konstrukce uspořádat do následující implikační hierarchie:

I (interrogativa) < **UnC** (nekondicionály) < **CoR** (korelativa) < **FR** (volná relativa)
< **LHR** (relativní věty s lehkou hlavou) < **HR** (atributivní vedlejší věty)
(Šimík, 2023, s. 12)

¹⁰ Projekt FITR se jim věnuje, ale z kapacitních důvodů jsem se rozhodla je v analýze nezačlenit. Je však důležité vědět, jaké další konstrukce s tématem této práce souvisí.

Hypotéza tvrdí, že interogativa se šíří od interogativ přes nekondicionály a korelativy až do volných relativ a dále do atributivních vedlejších vět, přičemž nevynechávají žádnou konstrukci. Není tedy možné, aby tázací slovo existovalo u volných relativ, ale chybělo u korelativů. Tato práce se v diskuzi zaměří na zkoumání, zda hypotézy tohoto projektu platí i pro BA (potažmo AMMA). Budu se přitom zabývat pouze nekondicionály, korelativy a volnými relativy (pokrytí zbývajících typů konstrukcí bylo nad rámec rozsahu této práce).

3. Metodologie

3.1 Charakteristika metodiky práce

Tato kapitola prezentuje metody a postupy, které jsem ve svém výzkumu použila. Metodologický přístup, který jsem zvolila pro jejich zkoumání, je kvalitativní, a to z toho důvodu, že jsem neměla k dispozici kvantitativně reprezentativní data. Vzhledem k nedostatku zdrojových materiálů o těchto konstrukcích jsem se rozhodla, že se data pokusím shromáždit sama. Uvažovala jsem také o možnosti hledání těchto konstrukcí v korpusu. Žádný korpus bagdádské arabštiny však nemám k dispozici, a navíc tento typ konstrukcí není v korpusech snadno dohledatelný. Například vyhledáním sekvence [منو ما] (*minu ma*) získáme kromě kýžených konstrukcí i mnoho nesouvisejících konstrukcí (např. takových, v nichž *ma* označuje negaci).

Studium arabských dialektů může představovat různé metodologické výzvy. Dialekty obvykle postrádají institucionální podporu, která by zahrnovala například sepsanou gramatiku. Nedostatek oné podpory může vést k tomu, že jsou více otevřeny všemožným variacím. Tyto variace mohou zahrnovat geografické a sociální rozdíly, ale také například jazykové rozdíly mezi muži a ženami. Nemohu se variacemi u těchto konstrukcí takto detailně zabývat, jelikož mám relativně malý vzorek mluvčích.

Při tvorbě dotazníku jsem se kromě existující literatury o kondicionálech (Comrie 1986) opřela zejména o dotazník využívaný v rámci projektu FITR. Jednalo se o první zdroj, který jsem měla k dispozici, díky spolupráci s kolegou, Adamem Pospíšilem, který působil jako jeden z členů výzkumné skupiny SynSem group. Zatímco projekt využíval dotazník pro účely získání dat v různých jazykových

mutacích, mým záměrem je zaměřit se na BA, která v něm zahrnuta nebyla. Mou motivací pro tento výzkum bylo tedy také rozšíření výsledků, k nimž FITR dospěl, o další arabský dialekt, což umožňuje širší zkoumání variace cílových jevů.

Jako doplnění materiálu z BA jsem se rozhodla dodat data z Ammánu, které nebudou centrem analýzy, ale poslouží pro srovnání. Zařazení tohoto dialektu do studie může působit neproporčně, ale chtěla jsem využít data, která jsem sesbírala během studijního pobytu v této metropoli. Zároveň tento dialekt je jedním z dialektů, které nebyly zahrnuty do projektu FITR.

Dalším zdrojem je kapitola zaměřená na kondicionály, *Conditionals: A typology* (Comrie, 1986). Comrie poskytuje detailní popis vlastností kondicionálů, které mají jazykovou relevanci napříč jazyky. Vzorek příkladů založených na Comrieho textu jsem začlenila do svého dotazníku, abych získala základní přehled o tvorbě kondicionálů v BA. Následně jsem svá data porovnála s těmi, která Grigore shromáždil v letech 1987-1990.

3.2 Metody výzkumu: Elicitace dat

Elicitaci lze obecně definovat jako proces nebo techniku sběru dat. Elicitace zahrnuje tři hlavní složky: podnět, úkol a odpověď (Bohnenmeyer, 2015, s. 21). Je to prostředek pro shromažďování jak kvantitativních, tak i kvalitativních dat. Využívá se v různých studijních oblastech jako je antropologie, lingvistika, psychologie, sociologie a další. Lingvistickou elicitaci lze definovat jako „soubor odpovědí na lingvistické nebo nelingvistické podněty určené ke studiu jazykových kompetencí respondentů a/nebo jejich praktik používání jazyka“ (Bohnenmeyer, 2015, s. 14).

U primárních dat lze použít elicitací metody jako je například experiment, průzkum, dotazník, rozhovor atd. Zároveň je nevýhodou náročnost shromažďování takových dat a zajištění kvality, aby byla přesná a relevantní.

S tímto bodem souvisí i problematika terénního výzkumu. Vycestovat do konkrétní oblasti a mít přímý kontakt s cílovou skupinou je jedna z neefektivnějších metod sběru dat, zejména v oblasti lingvistického výzkumu.

Tato varianta však může být náročná z mnoha hledisek. Podařilo se mi to pro data z AMMA, ale nikoli pro BA. V době formulování tématu pro tuto práci jsem nemohla jet do Bagdádu, ale měla jsem možnost odjet na studijní pobyt do Ammánu. Chtěla jsem této možnosti využít ke shromáždění terénních dat a začlenit je do své práce.

Pro zpracování svých dat pro účely deskripce kondicionálů a příbuzných konstrukcí v BA a AMMA jsem zvolila kombinaci metody vyplňování dotazníků a rozhovorů. Volba těchto metod byla podpořena existencí již připraveného dotazníku, který jsem mohla využít. Disponovat osvědčeným dotazníkem mi výrazně usnadnilo sběr dat. Zároveň se jedná o dotazník, který byl již použit v několika studiích, což zajišťuje konzistenci ve výzkumu. Jednotnost této metodologie může být přínosná i pro budoucí studie, zejména při srovnávání a interpretaci dat napříč jazyky.

3.3 Zpracování dat a respondenti výzkumu

Poskytnutý dotazník ze SynSem group byl sestaven v angličtině a obsahuje široký rámec příbuzných konstrukcí, které byly představeny v podkapitole 2.2. Postup při sběru dat započal nejprve tím, že jsem se sama seznámila s těmito konstrukcemi. Jako nultý respondent jsem konstrukce přeložila z angličtiny do BA. Moje odpovědi však zůstaly skryté a byly k dispozici pouze školiteli a konzultantovi této práce. Nepovažuji totiž introspekci za spolehlivý zdroj pro výzkum. Nechci se o ní opírat, proto, že můj mateřský jazyk může být ovlivněn češtinou a při vytváření daných konstrukcí mohu být ovlivněna tím, že vycházím z určitého teoretického rámce. Není proto žádoucí spojovat roli výzkumnice a mluvčí cílové variety – jakožto výzkumnice konstrukce analyzuji, na rozdíl od mluvčích, kteří je jen přirozeně používají.

Terénní výzkum pro elicitaci BA jsem podniknout nemohla. V době sběru dat jsem neměla možnost odcestovat do Bagdádu. Rozhodla jsem se proto, že je sesbírám v České republice. Respondenti jsou proto exiloví mluvčí BA, kteří se přistěhovali z Iráku do České republiky. Tito jedinci mají různorodý vztah k Bagdádu, ať už z hlediska místa narození, studia, nebo vlivu z okolí

Vzorek mluvčích BA je sestaven z deseti respondentů – pěti mužů a pěti žen, jejichž hlavní jazykový vliv je bagdádský. U BA mluvčích se všichni narodili v Bagdádu až na tři mluvčí. Dva z nich se narodili v Praze, ale žili a cestovali do Iráku za rodinou a zpět do Česka. Jeden z těchto mluvčích má jednoho z rodičů z jižního Iráku, ale rodinu má celkově poblíž Bagdádu. Třetí mluvčí uvedl, že se narodil v Mosulu, ale je rovněž výrazně ovlivněn BA, jelikož je neustále v kontaktu s lidmi z metropole. Vzorek mluvčích AMMA je sestaven ze dvou respondentů (dvou žen). Jejich hlavní jazykový vliv je ammánský a narodily se v Ammánu.

V přehledu respondentů v tabulce 3 jsou následující sociolingvistické proměnné: pohlaví, věk, místo narození, dosažené vzdělání a hlavní jazykový vliv (viz Tabulku 3 pro BA mluvčí a Tabulku 4 pro AMMA mluvčí). Vzhledem k malému vzorku mluvčích neprovádím analýzu variace konstrukcí v závislosti na těchto sociolingvistických proměnných. Z případných rozdílů by totiž nešlo vyvodit podložené závěry. Otázka vlivu sociálních faktorů na tyto konstrukce tedy zůstává otevřena. Navíc je třeba podotknout, že zkoumat variabilitu konstrukcí je náročnější než u jiných rysů (např. fonetických). Také lze předpokládat variabilitu u jednotlivých mluvčích.

Tabulka 3: Rodilí mluvčí BA

Respondent	Pohlaví	Věk	Místo narození	Vzdělání	Hlavní jazykový vliv
1	F	56	Bagdád	VŠ	Rodina, studium v Iráku
2	M	59	Bagdád	VŠ	Rodina, studium v Iráku
3	M	55	Bagdád	VŠ	Rodina, studium v Iráku
4	F	47	Bagdád	VŠ	Rodina, studium v Iráku
5	M	50	Praha	VŠ	Jeden z rodičů z Bagdádu, respondent střídavě žil v Bagdádu a Praze.
6	F	52	Bagdád	VŠ	Rodina, studium v Iráku
7	M	21	Mosul	VŠ	Rodina hovoří mosulským dialektem, přátelé jsou z Bagdádu.
8	F	56	Bagdád	VŠ	Rodina, studium v Iráku
9	M	43	Praha	VŠ	Jeden z rodičů pochází z jižního Iráku, rodina žije poblíž Bagdádu, dlouhodobě cestuje do Iráku.
10	F	41	Bagdád	VŠ	Rodina, studium v Iráku

U respondenta, který pochází z Mosulu (č. 7), je třeba vzít v úvahu, že přestože pochází z jiného města, než je Bagdád, a je mladší než ostatní respondenti, jeho konstrukce se strukturně nelišily od ostatních. Dá se předpokládat, že jeho intenzivní kontakt s přáteli z Bagdádu a znalost BA eliminovaly jakékoli potenciální odlišnosti. V mých datech se u něj neobjevily žádné rozdíly v konstrukcích, které by mohly být přičítány těmto faktorům. Morfologické odchylky, které byly zaznamenány, se vyskytly i u jiných respondentů, například u mluvčího, jehož otec pochází z jižního Iráku. Tyto odchylky však nemají vliv na strukturu konstrukcí a nepředstavují pro analýzu problém.

Tabulka 4: Rodilí mluvčí AMMA

Respondent	Pohlaví	Věk	Místo narození	Vzdělání	Hlavní jazykový vliv
1	F	28	Ammán	VŠ	Rodina, studium v Jordánsku
2	F	39	Ammán	VŠ	Rodina, studium v Jordánsku

Po introspektivním vyplnění dotazníku jsem přistoupila k oslovení potenciálních respondentů. Vzhledem k tomu, že dotazník je v jazyce jiném než jejich mateřském, bylo nezbytné při oslovování respondentů zjistit jejich úroveň druhého jazyka (angličtina, čeština). V úvahu nepřicházela MSA, neboť i ta by mohla ovlivnit cílové konstrukce, protože úkolem je získat co nejautentičtější odpovědi. Přitom je třeba vzít v potaz to, že i samotné vystavení mluvčích dotazníku může ubírat na přirozenosti odpovědí.

Oslovení respondentů probíhalo následovně. Mezi prvními subjekty, které byly osloveny, byli nejbližší lidé v mém okolí. V České republice jsem pak vyhledala další mluvčí, kteří mají silné vazby na Bagdád. Tito lidé se narodili a žili v Bagdádu většinu svého života. I v zahraničí jsou stále v kontaktu se svým dialektem, jelikož ho používají při komunikaci s rodinou v Bagdádu a v zahraničí. Nabízela se také možnost oslovit další jednotlivce z rodin respondentů, ale od tohoto kroku jsem upustila. Existuje totiž pravděpodobnost, že jejich odpovědi by byly ovlivněny těmito vztahy. To by mohlo vést k podobným odpovědím a zacyklení.

Sedm z deseti respondentů BA překládali dotazník z angličtiny do arabštiny. Jeden respondent výhradně z češtiny do arabštiny, a zbývající dva preferovali hybridní přístup, kombinující angličtinu i češtinu. Jakmile jsem ověřila, že mluvčí BA ovládá druhý jazyk na dostatečné úrovni, zaměřila jsem se na následující krok, a to jakým způsobem bude dotazník vyplněn – osobně nebo na dálku. Osobně dotazník vyplnili 7/10 respondentů BA, zbytek přes sociální síť (WhatsApp, Instagram). Data z AMMA jsem získala osobně.

Vyplnění dotazníku probíhalo formou rozhovoru, při němž jsem předčítala věty v angličtině nebo češtině a čekala na reakci respondenta. Dotazník jsem fakticky vyplnila já, jelikož jsem odpovědi respondentů nahrála a následně přepsala. Před nahráváním jsem respondenty požádala o svolení nahrávat jejich odpovědi pro účely této kvalifikační práce.

U prvních 5 respondentů BA jsem zaznamenala všechny slovesné časy u příbuzných konstrukcí. U zbývajících jsem se zaměřila především na přítomný a občas minulý čas. Konstrukce s budoucím časem měly totiž vždy stejnou strukturu, jelikož respondenti používali systematicky futurální částici, aniž by to jinak strukturu věty změnilo. Kategorii času tedy беру v úvahu, avšak mechanicky netestuji všechny teoreticky možné varianty. Tento postup je ospravedlněn předpokladem, že daná kategorie, tedy čas, nehraje zásadní roli ve struktuře daného kondicionálu (viz podkapitolu o deskripci kondicionálů 4.1). Tento předpoklad může být předmětem diskuze (viz kapitolu 5.2.1 o slovesných formách). U dat z AMMA jsem sbírala pouze konstrukce kondicionálům příbuzné.

Po získání dat jsem se vrátila k některým respondentům, kteří byli stále ochotni odpovídat na mé dotazy, abych ověřila určité konstrukce. Ověřování vždy probíhalo s časovým odstupem, aby mluvčí neměl své předchozí odpovědi čerstvě v paměti. Respondentům jsem předčítala některé konstrukce, v nichž jsem však změnila podmět nebo předmět, aby se nejednalo o identickou větu. Mluvčí měl za úkol posoudit, zda mu věta v dané podobě připadá správně vytvořená, či nikoliv. Často se stávalo, že reakce byly okamžité a respondenti přidávali další možné podoby konstrukcí. V tomto bodě mým cílem však není elicitovat nekonečné množství konstrukcí, ale pouze ověřit vybrané konstrukce.

Kromě dat pocházejících z elicitace jsem do práce začlenila i dva příklady, na které jsem narazila na sociální síti Facebook. Taková data mají výhodu v tom, že jsou přirozená, ovšem jako badatelka jsem neměla vstupní kontrolu nad jejich původem. Z tohoto důvodů jsem za pomoci svých respondentů ověřila, že se skutečně jedná o irácký dialekt. Ve své práci jsem neměla možnost z kapacitních důvodů tomuto typu dat více věnovat, ale je jasné, že by bylo žádoucí o přirozená data výzkum rozšířit.

3.4 Výzvy při elicitaci a jejich případné řešení

V průběhu sběru dat jsem se setkala s několika výzvami. První z nich byla omezená časová dostupnost respondentů, jelikož dotazníky, zejména FITR, byly pro ně časově rozsáhlé. Dotazníky obsahovaly téměř každou konstrukci ve třech slovesných časech. Mnozí respondenti neměli dostatek času na vyplnění všech konstrukcí. To vedlo k rozhodnutí, abych občas elicitaci dat rozdělila v případě potřeby na několik schůzek. Kromě toho jsem omezila počet slovesných časů u jednotlivých konstrukcí, abych snížila náročnost dotazníku.

Obsah dotazníku rovněž představoval pro respondenty určité komplikace. Některé konstrukce v angličtině jim připadaly nepřirozené, protože v jejich jazyce nedávaly nutně smysl. Přestože rozuměli anglické větě, měli někteří potíže s jejím překladem do BA/AMMA. Příkladem může být věta *“Whatever comes, Fatima keeps on working”*¹¹, která se ukázala jako problematická. Sloveso „přijít/come“ si respondenti spojovali s osobou, nikoliv s věcí. Rozhodla jsem se proto větu upravit, ale ponechat její strukturu, a to na *“Whatever happens, Fatima keeps on working”*¹² (příklad č. 27). Drobné úpravy vět tak zajistily, aby nedocházelo k odchýlení se od podstaty konstrukcí. Občas k nim přesto docházelo, ale většinou se jednalo o zvolení jiného slovesného času.

Abych usnadnila mluvčím pochopení některých vět, používala jsem různé Například u věty *“If you go outside without an umbrella, you’ll get wet”*¹³ jsem požádala mluvčího, aby si představil situaci, kdy předpověď počasí hlásí, že bude

---

¹¹ „Cokoliv přijde, Fatima bude stále pracovat“

¹² „Cokoliv se stane, Fátima bude stále pracovat“

¹³ „Jestliže půjdeš ven bez deštníku, zmokneš“

pršet, avšak jeho/její dítě si nechce vzít s sebou deštník. Ptala jsem se, jak by dítě poučil/a?

Vzácně se objevovaly i kulturně-náboženské rozdíly, které mohly bránit respondentům plně pochopit význam daných konstrukcí. Jedním z příkladů je věta: *“Whoever Youssef invites, Fatima will keep on working”*¹⁴ Mluvčí si tuto větu interpretoval tak, že je Fátima manželkou, která nebude doma v době návštěvy, jelikož pracuje. Fátima tak nebude vykonávat svou roli jako hostitelky, jako je přivítání hosta a pomoci Júsifovi. Věta mluvčímu připadala nesmyslná, a proto bylo někdy nutné dovysvětlit danou situaci nebo změnit charakter věty. Toto přizpůsobení zajistilo, aby vše bylo pochopitelné.

Ověřování konstrukcí s respondenty probíhalo buď osobně, nebo elektronicky. Dálková komunikace probíhala zejména u mluvčích AMMA, ale také s některými mluvčími BA. Sběr dat na dálku probíhal dvěma způsoby: přes videohovor nebo písemnou komunikaci. V jednom případě jsem obdržela odpovědi písemně, tyto odpovědi však byly zapsány v dialektu, nikoli v MSA, takže jsem je mohla v práci použít.

---

¹⁴ „Kohokoliv si Júsif pozve, Fátima bude stále pracovat.“

4. Deskripce kondicionálů a příbuzných konstrukcí

Tato kapitola se zaměřuje na analýzu kondicionálních vět a trojice příbuzných konstrukcí v bagdádské a ammánské arabštině. Podkapitola 4.1 představí strukturu základních typů podmínkových vět. Zabývá se použitím různých podmínkových spojek a také slovesných forem, které se v kondicionálech objevují.

V podkapitole 4.2 se budu zabývat příbuznými konstrukcemi – interogativy, nekondicionály, korelativy a volnými relativy. Jednotlivé typy konstrukcí budou ilustrovány konkrétními příklady, získanými prostřednictvím dotazníkového šetření mezi mluvčími BA a AMMA. Kapitola tak poskytne ucelený přehled o tom, jak morfosyntaktická struktura zkoumaných konstrukcí vypadá, včetně variace, která se v ní vyskytuje.

Co se týče proporcí této kapitoly, jak již bylo řečeno v úvodu (viz 2.2), nekondicionálům, korelativům a volným relativům bude věnován větší prostor, jelikož na rozdíl od kondicionálů v literatuře nejsou popsány a jejich popis je žádoucím příspěvkem k výsledkům projektu FITR, který tyto konstrukce popsal v jiných dialektch arabštiny. Zároveň však považuji za důležité část o kondicionálech v práci zahrnout, protože ostatní konstrukce s nimi souvisí jak sémanticky, tak formálně (viz 4.2.2).

4.1 Kondicionály

Jak už bylo zmíněno v podkapitole 2.2, jedinou ucelenou studii o kondicionálech v BA poskytuje Grigore (2005). Jeho článek tvoří základ pro mou analýzu. Nejdříve shrnu závěry, ke kterým Grigore dospěl, a následně je budu konfrontovat se svými výsledky.

V Grigoreho datech se kondicionály ve velké většině případů řídí strukturou, kde protaze předchází apodozi. V jeho datech pořadí P+A představovalo 94 % případů, zatímco pořadí A+P pouhých 6 % případů. Dále uvádí tři podmínkové spojky: *'idā*, *lō* a *in* (Grigore 2005, s. 274). U spojek *'idā* a *lō* poznamenává, že jsou v zásadě zaměnitelné, zatímco spojka *'in* se používá velmi zřídka a vyskytuje se například ve rčeních, idiomatických a náboženských výrazech (Grigore 2005, s. 280).

Důležitým poznatkem, který Grigore zdůrazňuje, je to, že pro míru hypotetičnosti kondicionálu nejsou podmínkové spojky tolik zásadní jako použité slovesné formy. Například uvádí použití pomocného slovesa *čān*, které vyjadřuje nereálnost. Toto sloveso může být flektováno, ale také se může vyskytnout v ustrnulém tvaru *čān* (Grigore 2005, s. 275-280).

Pro příklady k podmínkovým větám jsem sestavila dotazník obsahující 12 vět, inspirovaný konstrukcemi, které předkládá Comrie v kapitole Conditionals: A typology (1986, s. 77-90). Z těchto 12 vět předkládám pět, které ilustrují základní typy kondicionálních konstrukcí v BA. Díky rozdílům mezi jednotlivými mluvčími je na těchto větách vidět také variace jednotlivých struktur.

Reálný kondicionál

Prvním typem kondicionálů jsou reálné kondicionály, které můžeme vidět v příkladech (14) a (15). U obou příkladů je podmínková spojka *'idā* (pokud/jestliže) a struktura vět je v pořadí P+A s výjimkou (15c) Apodoze je stabilní, protože může obsahovat libovolnou slovesnou formu (v případě (14) a (15) šlo o větu ve futuru, takže v apodozi se přirozeně objevuje futurální morfém *raḥ*, v (15a) jemu ekvivalentní *ḥa*).

Oproti tomu v protazi pozorujeme jistou variaci slovesných forem. V hypotetické části se v příkladu (14a) vyskytuje imperfektum (*taṭla'*), kdežto v příkladu (14b) je perfektum (*ṭala'it*). Oba příklady však nesou stejný význam. Užití perfekta v tomto kontextu může značit jak přítomný, tak budoucí význam, a proto nemusí být explicitně užito futurum. Comrie tento jev označuje jako „neutralizaci“ dané časové referenci neboli „ztrátu rozdílu mezi časy“ (Comrie, 1986, s. 96).

(14)

- a. *'Idā*   *ta-ṭla'*   *bidūn*   *šamsīje*,
pokud   2SG-jít.IPF   bez   deštník,
raḥ   *ti-tballal*
FUT   2SG-zmoknout.IPF
„Pokud vyjdeš bez deštníku, zmokneš.“

- b. *'Idā   ṭala^c-it   barra   bidūn   aš-šamsīje,*
pokud   jít.PF-2SG   ven   bez   DEF-deštník,
raḥ   ti-tballal
FUT   2SG-zmoknout.IPF
„Pokud vyjdeš ven bez toho deštníku, zmokneš.“

V (15b) je použito přítomný čas s progresivním morfémem *da*. Tato varianta se neobjevuje v datech Grigoreho, respektive nikoliv v kombinaci se spojkou *'idā*.¹⁵

(15)

- a. *'Idā   muṭr-at,*
pokud   pršet.PF-3SG.F,
(iḥna) ¹⁶ *mā   ḥa   n-rūḥ   li-l-ḥadīqa*
(my)   NEG   FUT   1PL-jít.IPF   do-DEF-park
„Pokud prší, nepůjdeme do parku.“

- b. *'Idā   da-tu-mṭur,*
pokud   PROG-3SG.F-pršet.IPF,
mā   n-rūḥ   li-l-ḥadīqa
NEG   1PL-jít.IPF.   do-DEF-park
„Pokud prší, nejdeme do parku.“

- c. *Mā   raḥ   n-rūḥ   li-l-ḥadīqa,*
NEG   FUT   1PL-jít.IPF   do-DEF-park,
'idā   raḥ   tu-mṭur
pokud   FUT   3SG.F-pršet.IPF.3SG
„Nepůjdeme do parku, pokud bude pršet.“

Nereálný kondicionál

Druhý typ kondicionálů představují kontrafaktuální kondicionály, jak lze vidět v příkladech (16) a (17). Oba příklady využívají podmínkovou spojku *lō*. V nereálných kondicionálech je apodoze rovněž stabilní, ale protaze prokazuje velkou variabilitu forem.

V příkladu (16a,c) je v protazi použit aktivní participiální tvar *ḡāj/wāšil*, který by za normálních okolností indikoval přítomnost nebo budoucnost (např.

¹⁵ Grigore však netvrdí, že to neexistuje, pouze se to v jeho datech nevyskytlo.

¹⁶ V závorce je uvedeno to, co použil jeden mluvčí, ale druhý nikoliv. Struktura věty však zůstává stejná, proto nevypisují dva příklady po sobě.

huwwa ġāj ~ je na cestě), ale v kontextu této věty indikuje minulost. To je zajímavé, protože to je opakem příkladů (15a) nebo (14b), ve kterém je použito perfektum slovesa indikující budoucnost (*muṭrat/ṭə-la'it*).

Zvláštní pozornost si zaslouží pomocné sloveso *čān* v příkladu (16), které se objevuje pouze u nereálných kondicionálů. Toto sloveso vyjadřuje hypotetickou podmínku v minulosti. V příkladu (16) sloveso *čān* není flektováno (kdyby tomu tak bylo, jeho podoba by byla *činna*).¹⁷

(16)

a. *Lō (inta) ġāj/wāṣil¹⁸ min wakit,*
 kdyby (ty) přijít/dorazit.PTCP.ACT.M na čas,
čān hassa (iḥna) m-ħallṣ-īn
 být.PF.3SG.M ted' (my) PTCP-dokončit-PL
 „Kdybys býval dorazil včas, byli bychom ted' hotovi.“

b. *Lō (inta) 'iġēt min wakit,*
 kdyby (ty) přijít.PF.2SG na čas,
čān (iḥna) hassa ħallaṣ-na
 být.PF.3SG.M (my) ted' dokončit.PF-1PL
 „Kdybys býval přišel včas, byli bychom ted' hotovi.“

c. *Lō ġāj min wakit,*
 kdyby přijít.PTCP.ACT.M na čas
čān kammal-na hassa
 být.PF.3SG.M dokončit.PF-1PL ted'
 „Kdyby býval dorazil včas, dokončili bychom to ted'.“

U příkladu (17a-c) se sloveso *čān* objevuje jak v protazi, tak v apodozi. V (17c) je navíc v protazi sloveso *čān* flektováno v podobě *činti*. Data potvrzují pozorování, které Grigore uvádí, konkrétně o gramatikalizaci slovesa *čān*: „...*čān* is completely grammaticalized, but it continues to coexist with inflected *čān*.“¹⁹ (Grigore 2005, s. 279).

¹⁷ Při ověřování této věty však dva z respondentů uvedli, že je možné použít rovněž flektovanou formu *činna*.

¹⁸ Lomítkem odděluji dvě varianty. Jsou od dvou mluvčích, ale struktura věty je totožná.

¹⁹ „*Čān* je zcela gramatikalizováno, ale nadále koexistuje s flektovaným (slovesem) *čān*.“

Příklady (16b) a (17b) rovněž potvrzuje další z Grigoreho tvrzení o chování *čān*: “one can conclude that *čān* in protasis can be left out and its functions are taken over by *čān* in apodosis.”²⁰ (Grigore 2005, s. 279).

V příkladu (17 c.) bezprostředně po flektovaném slovesu *čān* následuje aktivní participium slovesa *ǧāj* (nebo jak vidíme v příkladu tvar feminina *ǧāje*). Jeho původní význam, stejně jako u příkladu (16. a., c.), indikující přítomnost nebo budoucnost, se v tomto kontextu mění na minulost.

(17)

a. (*Huwwa*) *Lō čān ’iǧe,*
 (on) pokud být.PF.3SG.M přijít.PF.3SG,
čān fəraḥ-it
 být.IPF.3SG.M těšit_se.PF-1SG
 „Kdyby býval přišel, byl(a) bych býval(a) šťastný/á.“

b. *Lō (huwwa) ǧāj,*
 kdyby (on) přijít.PTCP.ACT.M
čān fəraḥ-it
 být.PF.3SG.M těšit_se.PF-1SG
 „Kdyby býval dorazil, byl(a) bych šťastný/á.“

c. *Lō činti ǧāj-e,*
 kdyby být.PF.2SG.F přijít.PTCP.ACT.F
čān kulliš fəraḥ-it
 být.PF.3SG.M velmi těšit_se.PF-1SG
 „Kdybys (ty) bývala přišla, byl(a) bych býval velmi šťastný/á.“

Tím, že jsem vycházela z Comrieho práce jsem do svého dotazníku zařadila i speciální typ kondicionálu, který vyjadřuje, že mezi apodozí a protazí není kauzalita. Vytváří se pomocí podřadicí spojky *ḥatta* (i když), která se kombinuje se spojkou *lō* viz příklad (18a-b)

(18)

a. *Ḥatta lō ti-dfa‘-lī (flūs)*
 dokonce kdyby 2SG-zaplatit.IPF-1SG.DAT (peníze)
mā (raḥ) ’a-sawī-ha
 NEG (FUT) 1SG-dělat.IPF-3SG.F.OBJ

²⁰ „Lze usoudit, že *čān* v protazi může být vynecháno a jeho funkci přebírá *čān* v apodozi.“

„I když mi zaplatíš (peníze), neudělám to.“

b. *Ḥatta lō dafa‘t-lī (flūs)*
 i kdyby zaplatit.PF.2SG-1SG.DAT peníze
mā (rah) ‘a-sawī-ha (hāḍa aš-ši)
 NEG (FUT) 1SG-dělat.IPF-3SG.F.OBJ (tuto věc)
 „I kdybys mi zaplatil (peníze), neudělám to.“

Příklad (18) je vlastně podtyp nekondicionálu (viz příklad (4) v podkapitole 2.3). Tímto typem se sice nebudu konkrétně zabývat v podkapitole o nekondicionálech (4.2.2), ale chtěla jsem ho v této pasáži alespoň stručně představit, protože ukazuje propojenost kondicionálních a nekondicionálních struktur.

4.2 Nekondicionály a příbuzné konstrukce

4.2.1 Interogativa

Tabulka 5 prezentuje interogativa v BA a AMMA. V této práci se věnuji čtyřem interogativům KDO, CO, KTERÝ, KDE.

Tabulka 5: *Interogativa v BA a AMMA*

Interogativa (tzv. wh-words)	BA	AMMA
Who/Kdo	<i>minu/(əl-mən)*</i>	<i>mīn</i>
What/Co	<i>šinu/š</i>	<i>šu</i>
Which/Který	<i>‘aj/jā</i>	<i>mīn</i>
Where/Kde	<i>wēn</i>	<i>wēn</i>

* Forma *əl-men* může být použita v případě, že je zájmeno přímo předmětem.

Mým cílem v této práci není zkoumat tvorbu otázek, ale musím o nich základně pojednat, jelikož nekondicionály, korelativa a volná relativa jsou do značné míry odvozeny od interogativ (tedy od otázek). Na následujících příkladech ilustruji užití interogativ v běžných otázkách.

Interrogativum KDO

Intrazitivní věta

V příkladu (19) ilustruji užití interogativa *minu* jako subjekt intranzitivní věty. Příklad (19b) může a nemusí obsahovat relativizátor *'illi*.²¹ S relativizátorem se jedná o topicalizační konstrukci, která je v otázkách často užívána.

- (19)
- a. *Minu ġāj?*
kdo přijít.PTCP.ACT.M
„Kdo přijde?“
- b. *Minu (illi) 'iġe?*
kdo (REL) přijít.PF.3SG.M
„Kdo (to) přišel?“
- c. AMMA
Mīn waṣil?
kdo přijít.PF.3SG.M
„Kdo přišel?“

Tranzitivní věta

Příklad (20) ilustruje tranzitivní věty. Příklad (20a) ukazuje interogativum v subjektové pozici. V tom případě může, ale nemusí, být použit relativizátor *'illi*. Ve (20b) je *Jūsif* explicitně vyjádřen jako objekt pomocí objektové předložky *al*²² a připojeným zájmenem *-a* u slovesa. Ve (20c) je interogativum v pozici objektu, a to opět za pomoci objektové předložky *al-*, po níž interogativum získává podobu *mān*. Ve (20d) jde o objekt, který je vyjádřen slovosledem.

- (20)
- a. *Minu (illi) dā'a/izam Jūsif?*
kdo (REL) pozvat.PF.3SG.M Júsif
„Kdo (to) pozval Júsifa?“
- b. *Minu 'āzm-a al-Jūsif?*
kdo pozvat.PTCP.ACT.M-3SG.M.OBJ ACC-Júsif
„Kdo pozval toho Júsifa?“

²¹Illi zapisujeme buď s hamzou na začátku (*'illi*), nebo bez ní, v závislosti na předcházející samohlásce.

²²V levantských dialektech, by tomuto morfému odpovídal morfém *la*.

- c. *al-mən dā‘ā Jūsif*
 ACC-koho pozvat.PF.3SG.M Júsif
min aṭ-ṭullāb?
 z DEF-studenti
 „Koho to pozval Júsif ze studentů?“
- d. *Jūsif minu ‘izam min aṭ-ṭullāb?*
 Júsif kdo pozvat.PF.3SG.M z DEF-studenti
 „Koho z těch studentů pozval Júsif?“
- e. AMMA
Mīn ‘azam Jūsif min aṭ-ṭullāb?
 kdo pozvat.PF.3SG.M Júsif z DEF-studenti
 „Kdo z těch studentů pozval Júsifa?“

Interrogativum CO

V příkladu (21a-b) je interrogativum *šinu* v subjektové pozici. V příkladu (22) je *šinu* součástí předložkové fráze.

- (21)
- a. *Š/šinu (illi) šār?*²³
 co (REL) stát_se.PF.3SG.M
 „Co se (to) stalo?“
- b. AMMA
Šu šār?
 co stát_se.PF.3SG.M
 „Co se stalo?“
- (22)
- a. *‘Ale/‘an šinu ḥiča Jūsif*
 o co mluvit.PF.3SG.M Júsif
 „O čem Júsif mluvil?“
- b. AMMA
‘An šu ḥaka Jūsif?
 o co mluvit.PF.3SG.M Júsif
 „O čem mluvil Júsif?“

²³ V tomto příkladu můžeme vidět, že interrogativum *šinu* může mít v BA zkrácenou verzi *š*.

Interrogativum KTERÝ

V BA jsou dvě možnosti, jak vyjádřit interogativum KTERÝ, a to pomocí *ʾaj* nebo *jā*. Příklad (23a) je v subjektové pozici a (23b-c) v objektové. Ve (23c) je vyjádřen jako objekt dvakrát – pomocí připojeného a objektové předložky *al-*.

(23)

- a. *ʾAj/jā   ṭālib   (ʿilli)   ʿizam/daʿa   Jūsif?*
který   student   (REL)   pozvat.PF.3SG.M   Júsif
„Který student pozval Júsifa?“
- b. *Jā   ṭālib   ʿilli   ʿizam-a   Jūsif?*
který   student   REL   pozvat.PF.3SG.M-3SG.M.OBJ   Júsif
„Který student Júsifa pozval?“
- c. *Jā   ṭālib   ʿizam-a   al-Jūsif?*
který   student   pozvat.PF.3SG.M-3SG.M.OBJ   DEF-Júsif
„Který student pozval toho Júsifa?“
- d. *Jūsif   jā   ṭālib   ʿizam?*
Júsif   který   student   pozvat.PF.3SG.M
„Kterého studenta pozval Júsif?“

Interrogativum KDE

V příkladu (24a-c) je ilustrován relativně volný slovosled, a tedy to, že interogativum nemusí být vždy na začátku otázky.

(24)

- a. *Wēn   ʿājiš/j-ʿiš   Jūsif?*
kde   žít.PTCP.ACT.M/3SG.M-žít.IPF   Júsif
„Kde žije Júsif?“
- b. *Jūsif   wēn   sākin/ʿājiš/gāʿid?*
Júsif   kde   bydlet/žít/pobývat.PTCP.ACT.M
„Júsif bydlí/žije/(pobývá) kde?“
- c. AMMA
Wēn   sākin   Jūsif?
kde   bydlet.PTCP.ACT.M   Júsif
„Kde bydlí Júsif?“

4.2.2 Nekondicionály

V BA existuje pro vyjádření nekondicionálu (viz 2.3) několik strategií, které jsou většinou založeny na užití interogativ (dále jen „IP“, *interrogative pronoun*). Také často se v nich objevuje morfém *ma*, který odpovídá českému sufixu „-koliv“. Liší se však konkrétní způsob, kterým je nekondicionální význam v protazi vyjádřen.

Začnu však ilustrací slovesných forem, které se mohou v protazi a apodozi vyskytnout. Jak uvidíme, existuje velká volnost volby slovesné formy v protazi, která v zásadě odpovídá tomu, jak je to v kondicionálech (viz analýzu kondicionálů výše ve (4.1)) Následně budu pokračovat se vzorci, které platí pro strukturu protaze. Jednotlivé strategie jsou shrnuté v tabulce č. 6.

Slovesné formy v protazi a apodozi

Jak lze vidět v příkladu (25a-d) ve slovesných formách je velká variabilita v protazi. V příkladu (25a) můžeme vidět perfektum, ve (25b) prosté imperfektum, ve (25c) průběhový présens vyjádřený imperfektem doprovázeným morfémem *da* a ve (25d) futurum. Z toho vyplývá, že slovesná forma v protazi jako taková není nositelem nekondicionálního významu.

(25)

a.	<i>Lō</i>	<i>minu</i>	<i>ma</i>	'akal	<i>əd-dōlme,</i>
	Pokud	kdo	MA	jíst.PF.3SG.M	DEF-dólme,
	<i>Fāṭma</i>	<i>it-ḡall</i>		<i>tu-štuḡul</i>	
	Fátima	3SG.F-zůstat.IPF		3SG.F-pracovat.IPF	
b.	<i>Lō</i>	<i>minu</i>	<i>ma</i>	jā-kul	<i>əd-dōlme,</i>
	Pokud	kdo	MA	3SG.M-jíst.IPF	DEF-dólme
	<i>Fāṭma</i>	<i>it-ḡall</i>		<i>tu-štuḡul</i>	
	Fátima	3SG.F-zůstat.IPF		3SG.F-pracovat.IPF	
c.	<i>Lō</i>	<i>minu</i>	<i>ma</i>	da-jā-kul	<i>əd-dōlme,</i>
	Pokud	kdo	MA	PRS-3SG.M-jíst.IPF	DEF-dólme,
	<i>Fāṭma</i>	<i>it-ḡall</i>		<i>tu-štuḡul</i>	
	Fátima	3SG.F-zůstat.IPF		3SG.F-pracovat.IPF	
d.	<i>Lō</i>	<i>minu</i>	<i>ma</i>	raḡ jā-kul	<i>əd-dōlme,</i>
	Pokud	kdo	MA	FUT 3SG.M-jíst.IPF	DEF-dólme,
	<i>Fāṭma</i>	<i>it-ḡall</i>		<i>tu-štuḡul</i>	

Fátima 3SG.F-zůstat.IPF 3SG.F-pracovat.IPF

„Ať už kdokoliv snědl/jí/bude jíst dólmu, Fátima bude stále pracovat.“

Základní vzorce pro protazi v nekondicionálech

V následujících pasážích je rozbor možností, jak může vypadat protaze, konkrétně jak je v ní zasazeno interogativum, nebo slovo, které vyjadřuje sémantickou variaci.

a) *Lō + IP (ma)*

Protaze má podobu odpovídající otázky, s tím rozdílem, že je uvedená podmínkovou spojkou *lō*. Interogativum může být doprovázeno morfémem *ma*. V příkladu (26) ho v protazi vidíme na pozici subjektu, zatímco (27) na místě objektu. V příkladu (28) je součástí předložkové fráze. Příklady (29), (30) a (31) dále demonstrují použití tohoto vzorce při používání různých interogativ (*šinu, wēn, 'aj/jā*).

KDO

(26) *Lō minu (ma) ji-ǧī,*
pokud kdo (MA) 3SG.M-přijít.IPF,
Fāṭma tu-bqa/t-ḏall tu-štuǧul
Fátima 3SG.F-zůstat.IPF 3SG.F-pracovat.IPF
„Kdokoliv přijde, Fátima bude dál pracovat.“

(27) *Lō minu ji-ʿzim Jūsif,*
pokud kdo 3SG.M-pozvat.IPF Júsif
Fāṭma t-ḏall/tu-bqa tu-štuǧul
Fátima 3SG.F-zůstat.IPF 3SG.F-pracovat.IPF
„Pokud/jestliže kdokoliv pozve Júsifa, Fátima bude dál pracovat.“

(28) *Lō ʿalā minu ji-ḥčī Jūsif,*
pokud o kdo 3SG.M-mluvit.IPF Júsif,
Fāṭma t-ḏall tu-štuǧul
Fátima 3SG.F-zůstat.IPF 3SG.F-pracovat.IPF
„Ať Júsif mluví o komkoliv, (dosl. „pokud Júsif mluví o komkoliv) Fátima bude dál pracovat.“

CO

(29) Příklad z internetu (Facebook)²⁴

Lō šinu j-šīr ʔl-ʿIrāqī daʿīman
Pokud co 3SG-stát.iPF.M DEF-Iráčan vždy
rāfiʿ rāsa-h
zvedat.PTCP.ACT.M hlava-3SG.M.OBJ
„Ať se děje cokoliv, Iráčan má vždy hlavu vztyčenou.“

KDE

(30) *Lō wēn ma j-ʿiš Jūsif,*
pokud kde MA 3SG.M-žít.iPF Júsif,
Fāṭma tu-bqa ib-Berlīn
Fátima 3SG.F-zůstat.iPF v-Berlín
„Ať žije Júsif kdekoliv, Fátima zůstane v Berlíně.“

KTERÝ

(31) *Lō ʿaj/jā gahwa ju-ṭlub Jūsif*
pokud který káva 3SG.M-objednat.iPF Júsif,
Fāṭma tu-ṭlub čāj
Fátima 3SG.F-objednat.iPF čaj
„Jakoukoliv kávu si Júsif objedná, Fátima si objedná čaj.“

Strategie *a)* je význačná tím, že je založena na kondicionálu uvozeného podmínkovou spojkou *lō*. Tím, že se do věty protaze dosadí interogativum s morfémem *ma*, tak se věta stává nekondicionálem.

b) IP (ma)

Tato strategie je strukturně nejjednodušší, jelikož protaze má podobu otázky, v níž je interogativum typicky doprovázeno morfémem *ma*. Tento morfém se vyskytuje vždy, s výjimkou interogativa KTERÝ. Příklady (32), (33) a (34) ilustrují použití interogativa KDO jako subjektu s morfémem *ma*. Příklady (35), (36) a (37) ukazují použití interogativa CO a (38) a (39) interogativa KDE. Nakonec, v příkladech (40), (41) a (42) je použito interogativum KTERÝ.

²⁴ MBC Iraq. (Naposledy navštíveno: 27.07.2024). Video <https://www.facebook.com/watch/?v=339156443718677>, Facebook.

KDO

- (32) *Minu ma ji-ǧī,*
kdo MA 3SG.M-přijít.IPF,
iḥna mā nə-tḥarrak min makān-na
my NEG 1PL-pohnout_se.IPF z místa-1PL.POSS
„Kdokoliv přijde, my se nepohneme z našeho místa.“

- (33) AMMA
Mīn ma b-jū-ṣal,
kdo MA PRS-3SG.M-dorazit.IPF,
Fāṭma b-ti-stamirr bi-l-ʿamal
Fátima PRS-3SG.F-zůstat.IPF v-DEF-práce
„Kdokoliv přijde, Fátima bude pokračovat v práci.“

- (34) AMMA
Mīn ma b-ji-ʿzim Jūsif, b-ti-stamirr
kdo MA PRS-3SG.M-pozvat.IPF Júsif, PRS-3SG.F-zůstat.IPF
Fāṭma bi-l-amal/ bi-t-ḍall tu-ṣtiǧil
Fátima v-DEF-práce/ PRS-3SG.F-zůstat.IPF 3SG.F-pracovat.IPF
„Kdokoliv pozve Júsifa, Fátima bude pokračovat v práci/bude dál pracovat.“

CO

- (35) *Š-ma-j-šīr, Fāṭma*
co-MA-3SG.M-stát_se.IPF, Fátima
tu-bqa tu-ṣtuǧul
3SG.F-zůstat.IPF 3SG.F-pracovat.IPF
„Cokoliv se stane, Fátima bude dál pracovat.“

- (36) *Š-ma-ju-ṭlub Jūsif,*
co-MA-3SG.M-objednat_si.IPF Júsif,
Fāṭma tu-ṭlub ġēr šī
Fátima 3SG.F-objednat_si.IPF jiná věc
„Cokoliv si Júsif objedná, Fátima si objedná něco jiného.“

- (37) AMMA
Šu ma j-šīr,
co MA 3SG.M-stát_se.IPF,
Fāṭma bi-t-ḍall ti-ṣtiǧil
Fátima PRS-3SG.F-zůstat.IPF 3SG.F-pracovat.IPF

„Cokoliv se stane, Fátima bude dál pracovat.“

KDE

- (38) *Wēn ma j-ʿiš/ju-skun Jūsif,*
kde MA 3SG.M-žít/bydlet Júsif,
Fāṭma it-zall/bāqja ib-Berlīn
Fátima 3SG.F-zůstat.IPF/zůstat.PTCP.ACT.F v-Berlín
„Kdekoliv žije/bydlí Júsif, Fátima zůstává v Berlíně.“

- (39) Příklad z internetu (Facebook)²⁵

Chatīja wēn ma j-rūh əl-muṣājib
Chudák kam MA 3SG-JÍT.IPF DEF-neštěstí.PL
warā-h warā-h
za-3SG.M.OBJ za-3SG.M.OBJ
„Chudák, kamkoliv jde problémy ho pronásledují na každém kroku.“

- (40) AMMA

Wēn ma b-ju-skun Jūsif,
kde MA PRS-3SG.M-bydlet.IPF Júsif,
Fāṭma bi-t-ḍall (sākne) fī Berlīn
Fátima PRS-3SG.F-pokračovat.IPF (bydlet.PTCP.F) v Berlín
„Kdekoliv žije Júsif, Fátima zůstává (bydlí) v Berlíně.“

KTERÝ

- (41) *ʿAj ṭālib ji-ʿzim-a/ji-dʿī Jūsif,*
který student 3SG.M-pozvat.IPF-3SG.F.OBJ Júsif,
Fāṭma tu-bqa tu-štuḡul
Fátima 3SG.F-zůstat.IPF 3SG.F-pracovat.IPF
„Jakéhokoliv studenta Júsif pozve, Fátima bude dál pracovat.“

- (42) AMMA

ʿAj ṭālib Jūsif b-ji-ʿzim/b-ji-dʿī,
který student Júsif PRS-3SG.M-pozvat.IPF
Fāṭma bi-t-ḍall ti-štiḡil
Fátima PRS-3SG.F-zůstat.IPF 3SG.F-pracovat.IPF

²⁵ MBC Iraq. (Naposledy navštíveno: 27.07.2024). Video
<https://www.facebook.com/watch/?v=1611532732576055>. Facebook.

„Jakéhokoliv studenta Júsif pozve, Fátima bude dál pracovat.“

- (43) *'Aj/jā gahwa ju-ṭlub-ha Jūsif*
 který káva 3SG.M-objednat_si.IPF -3SG.F.OBJ Júsif,
Fāṭma tu-ṭlub/ tu-šrab čāj
 Fátima 3SG.F-objednat_si.IPF/ 3SG.F-pít.IPF čaj
 „Jakoukoliv kávu si Júsif objedná, Fátima si objedná/pije čaj.“

Strategie *b)* je strukturně nejjednodušší. V první fázi výzkumu se mi vyskytovala v dotazníku primárně u AMMA, ale po zpětném ověřování se ukázala i v BA. Chyběl mi však její doklad u interogativa KDO, ale po dalším dotazování jsem ho získala (příklad (32)).

c) *Hallī + zdvojení predikátu*

Tento vzorec využívá komplexnější strukturu se zdvojením slovesa v protazi, odpovídající struktuře ve španělském příkladu (6). Slovosled v této strategii částečně variuje, ale je zřejmé, že většinou platí následující vzorce závisující na tom, je-li interogativum v subjektu, nebo ne. Vzorec *x.* ilustruje situaci, kdy je interogativum v pozici subjektu – v protazi po přací částicích *hallī* následuje sloveso, interogativum s morfémem *ma* a nakonec identické sloveso (to je vidět v příkladu (43)). Vzorec *y.* reprezentuje situaci, kdy interogativum není subjektem (viz (44-45)), a následuje tedy po přísudku.

- x. Hallī + Pred + IP (ma) + [kopie slovesa z Pred]*
y. Hallī + Subj + Pred + IP (ma) + [kopie slovesa z Pred]

KDO

- (44) *Hallī ji-ǧī minu ma ji-ǧī,*
 ať 3SG.M-přijít.IPF kdo MA 3SG.M-přijít.IPF,
'ānī mā raḥ 'a-tḥarrak min makān-ī
 já NEG FUT 1SG-hýbat_se.IPF z místa-1SG
 „Ať/necht' přijde, kdo přijde, já se ze svého místa nehnu.“

- (45) *Hallī Jūsif ju-štuǧul wēn ma*
 let Júsif 3SG.M-pracovat.IPF kde MA
ju-štuǧul Rahaf ḥa-tə-ntazr-a.
 3.SG.M-pracovat.IPF Rahaf FUT-3SG.F-počkat.IPF-3SG.M.OBJ

„Ať už Júsif pracuje, kde pracuje, Rahaf na něho počká“

CO

- (46) *Hallī Rahaf t-gūl šinu ma t-gūl,*
at' Rahaf 3SG.F-říkat.IPF co MA 3SG.F-říkat.IPF,
ānī mā raḥ 'a-htamm
já NEG FUT 1SG-zajímat.IPF
„Ať si Rahaf říká, co říká, mě to nebude zajímat.“

Jak lze vidět, protaze je založena na přací konstrukci, což odpovídá podobným konstrukcím v jiných jazycích, včetně češtiny (Ať přijde, kdo přijde, já se nehnu ze svého místa), nebo španělštiny (6). V diskuzi (viz podkapitulu 5.2.5) bude na zdvojené k v BA aplikována hypotéza projektu FITR o zdvojených nekondicionálech (představená je v 2.3).

d) (Lō) + 'Aj N-perif

Strategie *d)* je založena na strategii *a)* nebo *b)*, v závislosti na přítomnosti *lō*. V tomto vzorci je interogativum nahrazeno substantivem reprezentujícím danou kategorii, ve spojení s interogativem *'aj*. Může se jednat o osobu (*wāḥid/'aḥad, šaḥṣ*)²⁶, věc (*šī*), místo (*makān*). Tato strategie se logicky neuplatňuje na samotné interogativum KTERÝ.

KDO

- (47) *'Aj wāḥid/'aḥad ji-ḡī, Fāṭma*
který jeden/někdo 3SG.M-přijít.IPF, Fátima
tu-bqa tu-štuḡul
3SG.F-pokračovat.IPF 3SG.F-pracovat.IPF
„Kdokoliv přijde, Fátima bude dál pracovat.“
- (48) *'Alā 'aj wāḥid ji-ḥčī Jūsif, Fāṭma*
o který jeden 3SG.M-mluvit.IPF Júsif, Fátima
mustamirra b-šuḡul-ha
pokračovat.PTCP.F v-práce-3SG.F
„Ať Júsif mluví o komkoliv, Fátima pokračuje ve své práci.“

²⁶ Je otázkou, zda výrazy *wāḥid* nebo *'aḥad* můžeme považovat za substantiva, avšak tomto kontextu plní roli substantiva.

(49) *'aj wāhid ji-ḥī 'an-e Jūsif,*
 který jeden 3SG.M-mluvit.IPF o-3SG.M Júsif,
Fāṭma tu-bqa tu-štuḡul
 Fátima 3SG.F-pokračovat.IPF 3SG.F-pracovat.IPF
 „Kdokoliv, o kom mluví Júsif, Fátima bude dál pracovat.“

(50) AMMA
'aj šaḥṣ b-ji-ḥī Jūsif 'an-o,
 který osoba PRS-3SG.M-mluvit.IPF Júsif o-3SG.M.OBJ,
Fāṭma bi-t-ḡall ti-štiḡil
 Fátima PRS-3SG.M-pokračovat.IPF 3SG.F-pracovat.IPF
 „Kdokoliv, o kom mluví Júsif, Fátima bude dál pracovat.“

CO

(51) *Lō 'aj šī j-šīr, Fāṭma*
 Pokud který věc 3SG.M-stát_se.IPF, Fátima
t-ḡall tu-štuḡul
 3SG.F-pokračovat.IPF 3SG.F-pracovat.IPF
 „Pokud se něco stane, Fátima bude dál pracovat“

KDE

(52) *B-'aj makān j-šī Jūsif,*
 v-který místo 3SG.M-žít.IPF Júsif,
Fāṭma it-ḡall ib-Berlīn
 Fátima 3SG.F-zůstat.IPF v-Berlín
 „V jakémkoliv místě žije Júsif, Fátima zůstává v Berlíně.“

Následující strategie od e) až i) jsou odvozené od předchozích strategií.
 Jejich platnost je méně univerzální napříč interogativy viz tabulka 6

e) 'aj + N/N-perif + REL

Struktura e) je založena na strategii b), respektive d), s tím rozdílem, že predikát má podobu vedlejší věty uvedené relativizátorem. Lokus sémantické variace může být vyjádřen dvěma způsoby. První způsob je interogativem *jā* a libovolným substantivem (viz 52 a 53)), čili jako strategie b). Druhý způsob je vyjádření interogativem KTERÝ (*'aj*) a substantivem označující konkrétní sémantickou kategorii (viz (54)), čili jako d).

KTERÝ

(53) *Jā tālib ʿilli ji-ʿzim-a Jūsif,*
který student REL 3SG.M-pozvat.IPF-3SG.F.OBJ Júsif,
Fāṭma tu-bqa tu-štuḡul
Fátima 3SG.F-pokračovat.IPF 3SG.F-pracovat.IPF
„Jakéhokoliv studenta Júsif pozve, Fátima bude dál pracovat.“

(54) AMMA

ʿAj tālib ʿilli Jūsif b-ji-ʿzim-o
který student REL Júsif PRS-3SG.M-pozvat.IPF-3SG.M.OBJ
Fāṭma b-ti-stamirr bi-l-ʿamal
Fátima PŘES-3SG.F-pokračovat.IPF v-DEF-práce
„Jakéhokoliv studenta Júsif pozve, Fátima bude pokračovat v práci.“

(55) *ʿAj šī ʿilli t-gūl-e Rahaf,*
Který věc REL 3SG.F-říct.IPF -3SG.M.OBJ Rahaf,
mā ʿa-htam b-kalām-ha
NEG 1SG-zajímat_se.IPF v-řeč-3SG.F.OBJ
„Cokoliv co řekla Rahaf, tak mě nezajímalo.“

Vzorec e) se liší od ostatních tím, že je v něm vedlejší věta s relativizátorem *ʿilli*. Můžeme předpokládat, že *ʿilli* může rozvíjet jakožto vedlejší věta podstatné jméno. Interrogativa *minu* a *šinu* nejsou substantivy v pravém slova smyslu, takže se po nich relativizátor nevyskytuje. Tento argument však neplatí univerzálně, protože v následující strategii po *minu* a *šinu* relativizátor následuje.

f) Lō + IP + REL

Strategie *f)* vychází ze strategie *a)*, ale opět rozšířená o vedlejší větu, která rozvíjí interogativum *šinu* a *minu*.

KDO

(56) *Lō minu illi ji-ʿzim-a Ṭāriq,*
Pokud kdo REL IPF-pozvat.3SG.M.-3SG.M.OBJ Ṭāriq,
Nūr raḡ ti-ṭlaʿ barra
Nūr FUT 3SG-vyjít.IPF.F ven
„I kdyby pozval Ṭāriq kohokoliv, Nūr vyjde ven.“

CO

- (57) *Lō šinu illi j-šīr, hīja*
Pokud co REL 3SG.M-stát_se.IPF, ona
bāqja tu-štuḡul
pokračovat.PTCP.ACT.F 3SG.F-pracovat.IPF
„Ať se stane cokoliv, ona bude dál pracovat.“

g) jā hu + REL

Našla jsem ve svých datech specifickou kategorii, která funguje pouze v kombinaci s interogativem *minu*. Její zvláštností je, že sestává z morfému *hu*, který zřejmě pochází z osobního zájmena 3. osoby singuláru maskulina *huwwa*. Predikát má podobu vedlejší věty rozšířenou o relativizátor.

KDO

- (58) *Jā hu al-ji-ḡī/jōṣal, Fāṭma raḥ*
který HU REL-3SG.M-přijít.IPF/dorazit.PTCP.ACT.M, Fátima FUT
tu-bqa tu-štuḡul
3SG.F-pokračovat.IPF 3SG.F-pracovat.IPF
„Kdokoliv přijde, Fátima bude dál pracovat.“

- (59) *Jā hu illi Jūsif ji-‘zim-a,*
kdo HU REL Júsif 3SG.M-pozvat.IPF-3SG.M.OBJ
Fāṭma mašḡūle
Fátima zaneprázdněný.F
„Kdokoliv pozve Júsifa, Fátima je zaneprázdněná.“

- (60) *Jā hu illi ji-ḥčī ‘an-e Jūsif,*
kdo HU REL 3SG.M-mluvit.IPF o-3SG.M. Júsif,
Fāṭma tu-bqa tu-štuḡul
Fátima 3SG.F-pokračovat.IPF 3SG.F-pracovat.IPF
„Kdokoliv, o kom mluví Júsif, Fátima bude dál pracovat.“

Tato strategie je velmi podobná strategii *d)* v kombinaci s vedlejší větou, ale vzhledem, že morfém *hu* neexistuje jako samotný morfém, tak je třeba vyčlenit tuto strategii za speciální kategorii.

h) Šu ma + k̄an + REL

Příklad *h)* je opisem založený na *b)*, který se používá pouze pro vyjádření interogativa KTERÝ, to je však popsáno pomocí jmenné věty. Uvádí se pomocí interogativem *šu* a morfémem *ma* s kombinací slovesa *k̄ana* v perfektu.

KTERÝ

(61) AMMA

<i>Šu</i>	<i>ma</i>	<i>k̄anat</i>	<i>al-'ahwa</i>	<i>'illi</i>	
co	MA	být.PF.3SG.F	DEF-káva	REL	
<i>b-ju-ṭlub-ha</i>				<i>Jūsif,</i>	<i>Fāṭma</i>
PRS-3SG.M-objednat.IPF-3SG.F.OBJ				Júsif,	Fátima
<i>b-tu-ṭlub</i>			<i>šāj</i>		
PŘES-3SG.F-objednat.IPF			čaj		

„Jakoukoliv kávu si Júsif objedná, Fátima si objedná čaj.“

U této strategie můžeme předpokládat, že motivací pro užití *šu + ma* v kombinaci *k̄ana* jako jmenné věty, může být nedostupnost tvaru *'aj + ma* v AMMA.

i) Ḥallī + 'aj+N/N-perif

Spojka *ḥallī* (necht'), subjekt a predikát tvoří jádro protaze této kategorie. Tato kategorie se podobá kategorii *c)* (přací konstrukcí *ḥallī*), ale chybí zde zdvojení slovesa. Zároveň se podobá i strategii *d)*, s tím, že neobsahuje relativizátor.

KTERÝ

(62) <i>Ḥallī</i>	<i>Jūsif</i>	<i>ji-d'ī</i>	<i>'aj</i>	<i>ṭālib</i>	<i>min</i>
At'	Júsif	3SG.M-pozvat.IPF	který	student	z
<i>aṭ-ṭullāb,</i>	<i>Fāṭma</i>	<i>raḥ</i>	<i>it-zall</i>		<i>tu-štuḡul</i>
DEF-studenti,	Fátima	FUT	3SG.F-zůstat.IPF	3SG.F-pracovat.IPF	

„At' Júsif pozve jakéhokoliv studenta z těch studentů, Fátima bude dál pracovat.“

Tabulka 6: Strategie nekondicionálů v BA a AMMA

	KDO	CO	KTERÝ	KDE
a) <i>Lō + IP (ma)</i>	✓	✓	✓	✓
b) <i>IP (ma)</i>	✓ AMMA ✓	✓ AMMA ✓	✓ AMMA ✓	✓ AMMA ✓
c) <i>Ḥallī + zdvojení predikátu</i>	✓	✓	✓	✓
d) <i>ʾaj N-perif</i>	✓	✓	x	✓
e) <i>ʾaj N/N-perif + REL</i>	✓?	x	✓	?
f) <i>Lō + IP + REL</i>	✓	✓	?	x
g) <i>jā hu + REL</i>	✓	x	x	x
h) <i>šu ma + kān + REL</i>	x	x	✓	x
i) <i>Ḥallī + ʾaj N/N-perif</i>	?	?	✓	?

Poznámky k Tabulce 6:

Tabulka primárně reprezentuje bagdáskou arabštinu. Kategorie, které mám doloženy v datech z ammánské arabštiny jsou označeny AMMA.

Zaškrtnutí znamená, že daná kategorie je v mých datech zastoupena.

Zaškrtnutí s otazníkem znamená, že předpokládám, že daná kategorie existuje, ale nemám ji ve svých datech ověřenu.

Znaménko x znamená, že daná kategorie není zastoupena v mých datech.

Otázník znamená, že se daná kategorie v mých datech nevyskytla, ale lze se domnívat, že to může být nedostatečným množstvím dat.

Zkratka N-perif označuje substantivní perifrázi, tedy substantivum reprezentující semantickou kategorii vyjádřenou daným zájmenem.

Zkratka REL označuje relativizátor ʾilli uvozující relativní větu

Tabulka 6 je ukazuje celkem devět strategií pro vyjádření nekondicionálů v BA a AMMA. Strategie *a)*, *b)*, potažmo i *c)*, jsou základní. Od *d)* až *i)* se jedná o strategie, které jsou odvozené od základních strategií. V tabulce je to naznačeno dvojitou tlustou čarou.

4.2.3 Korelativa

Korelativní strategie vycházejí z nekondicionálních strategií, které jsou definované v minulé podkapitole. Korelativy jsou totiž podtypem nekondicionálů. Z tohoto důvodu bude členění strategií (označených písmeny a-j) vycházet z těch, které jsou použity v nekondicionálech (viz Tabulka 6). Kategorie, které neobsahují žádný popis, se v korelativních neobjevují, a jsou proto ponechány prázdné. Jediné, co se odlišuje je strategie *j)*, která u nekondicionálů se nevyskytuje a je tedy novou

strategií. Také jsou typické tím, že většinou neobsahují *ever*-morfém *ma*. Souhrn strategií korelativů je níže v tabulce č. 7.

Základní vzorce pro protazi v korelativěch

V následujících pasážích je rozbor možností, jak může vypadat protaze, konkrétně jak je v ní zasazeno interogativum, nebo slovo, které vyjadřuje sémantickou variaci.

a) *Lō + IP*

Strategie *a)* je použitelná jak u nekondicionálů, tak u korelativů. V protazi je využita podmínková spojka *lō*.

KDO

- (63) *Lō minu ji-ǧī,*
 Pokud kdo 3SG.M-přijít.IPF,
Fāṭma ti-ḥčī waj-ā
 Fátima 3SG.F-mluvit.IPF s-3SG.M.OBJ
 „Kdo přijde, s tím Fátima promluví.“

b) *IP + (ma)*

Zatímco strategie *a)* se spojkou *lō* je převažující strategií v nekondicionálech pro BA, v korelativěch je dominuje strategie *b)*. V protazi je kombinace interogativa s morfémem *ma*, který převažuje zejména u AMMA.

KDO

- (64) *Minu ma jōṣal, Fāṭma ti-ḥčī waj-ā*
 kdo MA přijít.PTCP.ACT.M, Fátima 3SG.F-mluvit.IPF s-3SG.M.OBJ
 „Kdo přijde, s tím Fátima promluví.“

- (65) *Minu ma ji-ʿzim Jūsif,*
 kdo MA 3SG.M-pozvat.IPF Júsif,
Fāṭma ti-ltiqi bī-h
 Fátima 3SG.F-potkat.IPF s-3SG.M
 „Kdoho Júsif pozve, toho Fátima potká.“

(66) **AMMA**

- Mīn ma b-jū-ṣal,*
 kdo MA PRS-3SG.M-přijít.IPF,
Fāṭma b-ti-ḥki ma^{ʿo}
 Fátima PRS-3SG.F-mluvit.IPF s-3SG.F

„Kdo přijde, s tím Fátima mluví.“

(67) AMMA

Mīn ma b-ji-d‘u/b-ji-‘izm-o Jūsif,
kdo MA PRS-3SG.M-pozvat.IPF -3SG.M.OBJ Júsif,
Fāṭma bi-t-‘ābl-o
Fátima PRS-3SG.F-potkat.IPF-3SG.M.OBJ
„Koho Júsif pozve, toho Fátima potká.“

CO

(68) *Šinu (ma) Jūsif ju-ṭbuḥ,*
co (MA) Júsif 3SG.M-vařit.IPF,
Fāṭma t-ākl-e
Fátima 3SG.F-jíst.IPF-3SG.M.OBJ
„Co Júsif uvaří, to Fátima sní.“

(69) AMMA

Šu ma b-ju-ṭbuḥ Jūsif,
co MA 3SG.M-vařit.IPF Júsif,
Fāṭma b-tākl-o
Fátima jíst.IPF.3SG.F-3SG.M.OBJ
„Co Júsif uvaří, to Fátima sní.“

(70) *Š-ju-ṭbuch Jūsif,*
co-3SG.M-vařit.IPF Júsif,
Fāṭma t-ākl-e
Fátima 3SG.F-jíst.IPF-3SG.M.OBJ
„Co uvaří Júsif, to Fátima sní.“

KDE

(71) *Wēn ma j-rūḥ/j-‘iš Jūsif,*
kde MA 3SG.M-jít/žije.IPF Júsif,
hnāk Fāṭma t-rūḥ
tam Fátima 3SG.F-jít.IPF
„Kde žije/bydlí Júsif, tam jde Fátima.“

(72) *Wēn j-‘iš Jūsif, hnāk t-rūḥ Fāṭma*
kde 3SG.M-žije.IPF Júsif, tam 3SG.F-jít.IPF Fátima
„Kde žije Júsif, tam jde Fátima.“

(73) AMMA

Wēn ma b-ju-skun/b-j-ʿiš Jūsif,
kde MA PRS-3SG.M-bydlet/žít.IPF Júsif,
Fāṭma bi-t-rūḥ la-honīk
Fátima PRE-3SG.F-jít.IPF do-tam
„Kde žije Júsif, tam jde Fátima.“

KTERÝ

(74) *ʿAj gahwa (ʿilli) j-sawī-ha Jūsif,*
který káva (REL) 3SG.M-dělat.IPF-3SG.F.OBJ Júsif,
Fāṭma tu-šrab-ha
Fátima 3SG.F-pít.IPF-3SG.F.OBJ
„Jakou kávu Júsif připraví, takovou Fátima vypije.“

d) ʿaj N perif

Strategie *d)*, také odvozená ze stejnojmenné strategie v nekondicionálech, využívá *ʿaj* ve spojení se substantivem, které reprezentuje danou kategorii.

KDO

(75) *ʿAj wāḥid ji-ǧī,*
který jeden 3SG.M-přijít.IPF,
Fāṭma ti-ḥčī waj-ā
Fátima 3SG.F-mluvit.IPF s-3SG.M.OBJ
„Kdo přijde, s tím Fátima mluví.“

(76) *ʿAj šaḥṣ/wāḥid Jūsif ji-ʿzim,*
který osoba/jeden Júsif 3SG.M-pozvat.IPF,
Fāṭma (raḥ) ti-ltiqi bī-h
Fátima (FUT) 3SG.F-potkat.IPF s-3SG.M
„Koho Júsif pozve, toho Fátima potká.“

(77) *ʿAj šaḥṣ ji-ʿzim-a Jūsif,*
který osoba 3SG.M-pozvat.IPF -3SG.M.OBJ Júsif,
Fāṭma raḥ ti-ltiqī bī
Fátima FUT 3SG.F-potkat.IPF s.3SG.M
„Koho Júsif pozve, s tou se Fátima setká.“

CO

- (78) 'Aj šī Jūsif ju-ṭbuch,
který něco Júsif 3SG.M-vařit.IPF,
Fāṭma tākl-e
Fátima 3SG.F-jíst.IPF-3SG.M.OBJ
„Co Júsif uvaří, to Fátima sní.“

e) 'aj N/N-perif + REL

- (79) 'Aj 'aḥad 'illi,
Který někdo REL
Fāṭma ḥiṣa-t wajj-ā
Fátima mluvit.PF-3SG.F s-nim.3SG.M.OBJ
„Kdo přijde, s tím si Fátima promluví.“

g) Já (hu) + (REL)

Kategorie *g)* vycházející z nekondicionálů zahrnuje morfém *hu* z osobního zájmena *huwwa*, který se kombinuje s relativizátorem 'illi.

KDO

- (80) Jā hu illi jō-ṣal/ji-ǧī,
kdo HU REL dorazit.PTCP.ACT.M/3SG.M-přijít.IPF
Fāṭma ti-ḥčī wajj-ā
Fátima 3SG.F-mluvit.IPF s-3SG.M.OBJ
„Kdo přijde, s tím Fátima mluví.“
- (81) Jā hu illi ji-ʿzim-a Jūsif,
kdo HU REL 3SG.M-pozvat.IPF-3SG.M.OBJ Júsif,
Fāṭma ti-staqbil-a
Fátima 3SG.F-přivítat.IPF-3SG.M.OBJ
„Koho Júsif pozve, toho Fátima přivítá.“
- (82) Jā hu ji-ǧī, Fāṭma ti-staqbil-a
kdo HU 3SG.M-přijít.IPF, Fátima 3SG.F-přivítat.IPF-3SG.M.OBJ
„Kdo přijde, toho Fátima potká.“

i) Ḥallī + 'aj+N/N-perif

Vzorec *i)* kombinuje částici *ḥallī* (necht'), subjekt, predikát a interogativum *'aj* se substantivem.

KDO

- (83) *Ḥallī 'aj 'aḥad ji-ǧī,*
At který někdo 3SG.M-přijít.IPF,
Fāṭma raḥ ti-ḥčī waj-ā
Fátima FUT 3SG.F-mluvit.IPF s-3SG.M.OBJ
„At přijde kdokoliv, Fátima s ním bude mluvit.“

j) REL 'illi namísto IP

V korelativách se objevuje nová speciální kategorie, která se nevyskytuje u nekondicionálů. Na místě interogativa *šinu* figuruje relativizátor *'illi*. V mých datech se tato možnost objevuje pouze pro interogativum CO. Je otázka, zda by mohla fungovat i pro interogativum KDO (u dalších interogativ se možnost nahrazení relativizátorem *'illi* předpokládat nedá). Na základě mých dat se však tato možnost nevyskytuje a nezískala jsem její doklad ani při dodatečném ověřování dat.

CO

- (84) *'illi ju-ṭubch-e Jūsif,*
REL 3SG.M-vařit.IPF-3SG.M.OBJ Júsif,
Fāṭma t-ākl-e
Fátima 3SG.F-jíst.IPF-3SG.M.OBJ
„To, co uvaří Júsif, to Fátima sní.“

Tabulka 7: Strategie korelativ v BA a AMMA

	KDO	CO	KTERÝ	KDE
a) <i>Lō</i> + IP	✓	✓?	✓?	✓?
b) IP (<i>ma</i>)	✓	✓	✓	✓
	AMMA✓	AMMA ✓	AMMA ?	AMMA ✓
c) -	-	-	-	-
d) <i>ʔaj</i> N-perif	✓	✓	x	✓?
e) <i>ʔaj</i> N/N-perif + REL	✓	x	?	?
f) <i>Lō</i> + IP + REL	?	?	?	?
g) <i>Já</i> (<i>hu</i>) + (REL)	✓	x	x	x
h) -	-	-	-	-
i) <i>Hallī</i> + <i>ʔaj</i> N/N-perif	✓?	✓?	✓?	✓?
j) REL <i>ʔilli</i> namísto IP	x	✓	?	?

V tabulce č. 7 lze vidět, že pro vyjádření korelativ v BA existuje celkem šest morfosyntaktických strategií (z nichž pouze jednu mám doloženu u AMMA). Základní strategie jsou shodné s těmi, které se používají v nekondicionálech. Strategie c), e) a h) (viz Tabulku 6) se v korelativěch neobjevují, a proto jsou jejich políčka v tabulce prázdná. Strategie, která nově přibyla u korelativů a odlišuje je od nekondicionálů, využívá relativizátor *ʔilli* namísto interogativa.

4.2.4 Volná relativa

Vzorci u volných relativ se podobají strategiím u korelativ, potažmo nekondicionálů. Nová strategie *j)*, která se objevila v korelativěch, se vyskytuje i ve volných relativ, a to do značné míry, kde konkuruje s kategorií *b)*. Obě tyto strategie jsou základní pro volná relativa. Ve shromážděných datech se objevila i opisná strategie *d)*, která však není ve své podstatě volným relativem, ale jedná se o relativum s hlavou. Strategie volných relativ jsou níže v tabulce č. 8.

Základní vzorce pro protazi ve volných relativních

b) IP + (ma)

Tato strategie dominuje u interogativa *šinu* a objevuje se rovněž u interogativa *wēn*. Interogativa *minu* a *'aj*, se v mých datech neobjevila a neměla jsem příležitost je více prozkoumat a ověřit.²⁷

CO

(85) AMMA

šu šār imbāriḥ 'az'až-nī
co stát_se.PF.3SG.M včera naštvat.PF.3SG.M-1SG.OBJ
„Co se stalo včera, mě naštvalo.“

(86) *Jūsif qara šinu/aš- kitbat-a Fāṭma*
Júsif číst.PF.3SG.M co/DEF psát.PF.3SG.F-3SG.M.OBJ Fátima
„Júsif četl, co Fátima napsala.“

KDE

(87) *Fāṭma t-ʿiš wēn ma čānet*
Fátima 3SG.F-žít.IPF kde MA být.PF.3SG.F
ʿājše bībījat-ha
žít.PTCP.F babička-3SG.F.OBJ
„Fátima žije tam, kde žila její babička.“

(88) *Fāṭma t-ʿiš wēn ma ʿāšet*
Fátima 3SG.F-žít.IPF kde MA žít.PF.3SG.F
bībījat-ha
babička-3SG.F.OBJ
„Fátima žije tam, kde žila její babička.“

d) opis – relativum s hlavou

Tato strategie zahrnuje relativní věty s hlavou a využívá opisné konstrukce. Na rozdíl od volných relativ, které z definice postrádají explicitní substantivní hlavu, v této strategii je substantivní hlava přítomna.

²⁷ Volné relativum s interogativem KTERÝ je poněkud sémanticky sofistikované, a jeho elicitace není triviální. V češtině by příklad volného relativu s KTERÝ zněl následovně: „Chutnalo mi, jakou polévku jsi uvařila.“

(89) *əš-šī*   *ʿilli*   *šār*   *bārḥa*
 DEF-co   REL   stát_se.PF.3SG.M   včera
zawwaġ-nī
 naštvat.PF.3SG.M-DO.1SG
 „Co se stalo včera, mě naštvalo.“

(90) AMMA
əl-əšī   *ʿilli*   *šār*   *imbāriḥ*
 DEF-věc   REL   stát_se.PF.3SG.M   včera
ʿazʿaž-nī
 otravovat.PF.3SG.M-1SG.OBJ
 „To, co se stalo včera, mě otravovalo.“

j) REL ʿilli namísto IP

Tato strategie využívá relativizátor *ʿilli* namísto interogativa, již jsme se s ní seznámili v korelativěch.

KDO

(91) *Fāṭma*   *raḥ*   *ti-ltiqī*   *bi-lli*
 Fátima   FUT   3SG.F-potkat.IPF   S-REL
ʿizam-a   *Jūsif*
 pozvat.PF.3SG.M-3SG.M.OBJ   Júsif
 „Fátima se setká s tím, koho pozval Júsif.“

CO

(92) *ʿilli*   *šār*   *(əl-)*   *bārḥa*
 REL   stát_se.PF.3SG.M   (DEF-)   včera
zawwaġ-nī
 otravovat.PF.3SG.M-1SG.OBJ
 „To, co se stalo včera, mě otravovalo.“

(93) *Jūsif*   *qəra*   *illi*   *Fāṭma*
 Júsif   číst.PF.3SG.M   REL   Fátima
kitbat-a
 psát.PF.3SG.F-3SG.M.OBJ
 „Júsif četl to, co Fátima napsala.“

(94) *Fāṭma*   *ʿakla-t*   *ʿilli*   *tu-bach-a*   *Jūsif*
 Fátima   jíst.PF-3SG.F   REL   3SG.M-vařit.PF-3SG.M.OBJ   Júsif
 „Fátima snědla to, co uvařil Júsif.“

(95) AMMA
Fāṭma ʾakla-t ʾilli ṭa-bach-o Jūsif
 Fátima jíst.PF-3SG.F REL 3SG.M-vařit.PF -3SG.M.OBJ Júsif
 „Fátima snědla to, co uvařil Júsif.“

(96) AMMA
Jūsif qəra illi katbat-o Fāṭma
 Júsif číst.PF.3SG.M REL psát.PF.3SG.F-3SG.M.OBJ Fátima
 „Júsif četl to, co napsala Fátima.“

Tabulka 8: Strategie volných relativ v BA a AMMA

	KDO	CO	KTERÝ	KDE
a) -				
b) IP (ma)	✓	✓ AMMA ✓	-	✓
d) Opis + REL s hlavou	?	✓ AMMA ✓	-	?
j) REL ʾilli namísto IP	✓	✓ AMMA ✓	-	x

Tabulka 8 reprezentuje strategie použité ve volných relativech. Z kategorií doložených u nekondicionálů a korelativů se vyskytuje pouze nejjednodušší strategie b), strategie založená na opisu a strategie založena na relativizátoru ʾilli. Tuto tabulku nelze považovat za reprezentativní pro AMMA, protože jsem ve svých datech shromáždila nedostatek dokladů volných relativ. Nemohu tedy na jejich základě tvrdit nic o vyjádření volných relativ pro KDO, KTERÝ a KDE.

5. Diskuze

V diskuzi budou probrány nejdůležitější poznatky týkající se kondicionálů, nekondicionálů, korelativů a volných relativů. Hlavním cílem této práce byla deskripce zkoumaných konstrukcí, avšak diskuze je nezbytná pro zhodnocení deskriptivních poznatků a jejich zasazení do typologického kontextu.

5.1 Kondicionály

Základ pro analýzu kondicionálů v BA byla práce Grigoreho (2005), která poskytla prostor pro srovnání a další rozšíření poznatků. Studie Comrieho (1986) mi poskytla rovněž typologický rámec a základní klasifikaci kondicionálů. Moje data potvrzují téměř všechny závěry, které Grigore ve svém článku prezentuje.

Zprv se potvrdilo, že v protazi jsou povoleny všechny slovesné formy. Stejně tak se i v mých datech ukázal jev časové neutralizace. Konkrétně jde o užití perfektivní formy v protazi, které může významově zahrnovat jak přítomnost, tak budoucnost, jak lze vidět v příkladu (14b) nebo (15a). Dále se to týká i participiální formy, která se objevuje v příkladech (16a,c) a (17b), kde v protazi indikuje minulost²⁸. To je zajímavý jev proto, že běžně se neutralizace spojuje spíše s perfektem (což odpovídá např. i analogii s kondicionály a také situaci v jiných arabských dialektech). Ačkoliv Grigore tento jev explicitně nezmiňuje, je třeba říct, že příklady, které uvádí, i tento typ neutralizace obsahují (Grigore, 2005, s. 275-276).

Grigore identifikoval tři hlavní podmínkové spojky: *'idā*, *lō* a *'in*. Užití spojek *'idā* a *lō* v zásadě korelovalo s výsledky Grigoreho. O spojce *'in* tvrdí, že je ojedinělá a zřejmě je její užití dáno vlivem spisovné arabštiny. V mých datech se spojka neobjevila vůbec, což se dá interpretovat jako potvrzení Grigoreho teze.

Grigore (2005, s. 280) uvádí, že *lō* lze užívat u reálných i nereálných kondicionálů. V mých datech se objevuje pouze u nereálných. Kombinací, která, se v Grigoreho studii neobjevila, je užití progresivního morfému *da* spolu s kondicionální spojkou *'idā*, jak je vidět v příkladu (15b). Grigore uvádí doklad užití morfému *da* v kombinaci se spojkou *lō*.

---

²⁸ Mimo tuto konstrukci má participiální tvar *ġāj/wāšil* ve funkci přísudku významu přezentu či futura.

5.2 Nekondicionály, korelativa a volná relativa

V následujících podkapitolách shrnu poznatky vyplývající z popisu těchto konstrukcí v kapitole 4. Konkrétně se budu věnovat slovesným formám vyskytujícím se v konstrukcích a jejich variaci v BA. Dále se budu zabývat výskytem morfému *ma* a jeho roli ve sledovaných konstrukcích. Na závěr této kapitoly prodiskutuji dvě hypotézy formulované projektem FITR a konfrontuji je se svými výsledky.

5.2.1 Slovesné formy

Moje analýza ukázala, že v konstrukcích může být použita libovolná slovesná forma podle významu věty (což odpovídá i stavu kondicionálů). Toto je ilustrováno v příkladu (25a-d), kde můžeme vidět užití všech slovesných časů. Má data zároveň poukazují na to, že jev neutralizace se zde nevyskytuje, tedy že se neobjevuje perfektivní forma slovesa v jiném než minulém významu. Připouštím však, že to může být metodou elicitace, která byla použita. Mluvčí mohli být do jisté míry ovlivněni zdrojovou podobou příkladu, který vychází z angličtiny nebo češtiny. Například, když uslyšeli v angličtině futurum *will* nebo v češtině „budu“, mohli se automaticky rozhodnout použít v arabštině futurum *rah*. Na druhou stranu jsem našla i příklady z internetu, které neutralizaci rovněž nevykazovaly.

5.2.2 Strategie protaze

Z dat sesbíraných pro jednotlivé konstrukce vykryštalizovaly morfosyntaktické strategie, které se vyskytují v BA a AMMA. Tyto strategie se napříč konstrukcemi překrývají, což plyne z jejich vzájemné příbuznosti. Konkrétní podobu tohoto překryvu je zajímavé sledovat, stejně jako to, čím se jednotlivé konstrukce od sebe odlišují. Pro nekondicionály a korelativy existují dvě základní strategie založené na užití interogativ. Těm u korelativů konkuruje další strategie založená na užití relativizátoru *'illi*). Tato strategie naopak převažuje u volných relativ. Tato kontinuita poukazuje na strukturní provázanost těchto konstrukcí, která bude předmětem hypotézy implikační hierarchie (viz podkapitolu 5.2.4). V následující tabulce č. 9 jsou shrnuty strategie pro BA a AMMA a jejich distribuce mezi třemi zkoumanými konstrukcemi.

Tabulka 9: Distribuce strategií napříč zkoumanými konstrukcemi

	UnC	CoR	FR
a) <i>Lō + IP (ma)</i>	✓	✓	x
b) <i>IP (ma)</i>	✓ AMMA ✓	✓ AMMA ✓	✓ AMMA ✓
c) <i>Ḥallī + 1. sloveso + IP ma + 2. sloveso</i>	✓	x	x
d) <i>ʾAj N-perif</i>	✓	✓	✓ AMMA ✓
e) <i>ʾAj N/N-perif + REL</i>	✓	✓	x
f) <i>Lō + IP + REL</i>	✓	?	x
g) <i>Jā hu + REL</i>	✓	✓	x
h) <i>Šu ma + kān + REL</i>	✓	?	x
i) <i>Ḥallī + ʾaj N/N-perif</i>	✓	✓?	x
j) <i>REL ʾilli namīsto IP</i>	x	✓	✓ AMMA ✓

Základními strategiemi v BA jsou *a)* a *b)*. Vzorec *a)* je založený na kondicionálu, a to použitím podmínkové spojky *lō*, po níž typicky následuje interogativum, které může, ale nemusí být doprovázeno morfémem *ma* (viz níže 5.2.3). Tento vzorec je dominující u nekondicionálů, a proto jsem se rozhodla ho zařadit jako první. Zároveň, na základě srovnání s jinými arabskými dialekty (plynouceho z výsledků projektu FITR), je tato kategorie specifická pro BA.

Strategie *b)* je strukturně nejprostší, jelikož protaze má podobu otázky, v níž je interogativum doprovázeno morfémem *ma*. Vyskytuje se jak v BA, tak v AMMA. Tato strategie je v BA méně zastoupená než ta první. Je otázka, čím se řídí konkurence mezi oběma strategiemi *a)* a *b)*. Můžeme spekulovat, že první je preferovaná díky užití spojky *lō*, která ji činí morfosyntakticky výraznější. Strategie *b)* je na druhou stranu úspornější.

Od základních strategií se odvíjejí další vzorce. Zvláštní případ představuje strategie *c)*, která obsahuje zdvojené sloveso v protazi. Podrobně se jí věnuje podkapitola 5.2.5. Zbylé strategie, které uvádím ve své analýze v kapitole 4., jsou založené na strategiích *a)* a *b)*.

Odvozené strategie jsou rozšířeny o určitý strukturní prvek. Rozšíření může spočívat v tom, že místo interogativa figuruje substantivum, které danou kategorii opisuje. To lze vidět ve strategiích *d)*, *e)* a *i)*. Vzorec *e)* ještě navíc toto kombinuje

s topikalizační strategií pomocí relativizátoru *'illi*. Topikalizaci využívají i strategie *f)*, *g)* a *h)*. Další rozšíření spočívá v tom, že na místě interogativa může být substantivum vyjadřující danou sémantickou kategorii místo daného tázacího zájmena. Určitým nesystémovým prvkem je konstrukce *g)*, kde se v protazi vyskytuje *jā hu* (sestavající z interogativa *jā* a morfému *hu*). Tato konstrukce je syntakticky podobná konstrukci *e)*, morfém *hu* se však samostatně nevyskytuje, a je tedy potřeba s touto možností zacházet jako se specifickou konstrukcí. Ta se totiž pouze vyskytuje u interogativa KDO, protože napříč paradigmatickým interogativ nemá ekvivalent. Strategie *h)* je okrajovým případem, který se používá pouze pro vyjádření interogativa KTERÝ v AMMA. V ní je však použitý opis založený na jmenné větě se slovesem. Strategie *i)* je založena na tom, že protaze obsahuje přací částici *halli* (a sloveso *kāna*), čímž se posiluje nekondicionální význam.

V korelativních a volných relativních strategiích založených na užití interogativ začíná silně konkurovat strategie s relativizátorem *'illi* a vedlejší větou. Tato strategie je tedy hlavním prvkem, který odlišuje korelativy od nekondicionálů. Z toho také vyplývá, že korelativy nelze považovat za prostý podtyp nekondicionálů. Je zajímavé, že v mých datech se u korelativ tato strategie vyskytla pouze pro interogativum CO. Pro interogativum KDO tedy patrně preferována není. Oproti tomu u volných relativ je tato strategie dominantní a vyskytuje se u nich nejen pro interogativum CO, ale také pro KDO. To poukazuje na určitou nesymetrii mezi volnými relativy a korelativy. Je třeba však dodat, že to je pouze tendence a nelze kategoricky vyloučit, že by se u korelativů pro vyjádření KDO relativizátor mohl vyskytnout.

Jsem si vědoma toho, že klasifikace v tabulkách by možná mohla být uspořádána lépe, jelikož kategorie mají mnoho společného, ale nakonec jsem se rozhodla pro tuto klasifikaci (viz podkapitulu 4.1), abych odlišila jednotlivé strukturní možnosti.

5.2.3 Morfém *ma*

Podobně jako v jiných dialektech morfém *ma* často v těchto typech konstrukcí slouží pro vyjádření sufixu „-koliv“. Zajímavé je sledovat situace, kde se může a nemusí vyskytnout. Tuto variaci vidíme například u příkladu (26), kdy se v protazi

může objevit, ale také nemusí: *Lō minu (ma) jiǧī, Fāṭma tubqa/tzall tuštūgul. „Ať přijde kdokoliv, Fátima bude dále pracovat.“*

Morfém *ma* se může vyskytnout po všech zkoumaných interogativech s výjimkou interogativa *ʾaj* nebo *jā*, které s tímto morfémem v BA není kombinovatelné.²⁹ Z porovnání dat reprezentující jednotlivé strategie k vyjádření nekondicionálů, vyplývá, že ve strategii *a)* není výskyt tohoto morfému povinný, zatímco ve strategii *b)* v drtivé většině případů ano. Nabízí se vysvětlení, že u strategie *a)* morfém *ma* být nemusí proto, že nekondicionální význam částečně přebírá spojka *lō*. Jak jsem již zmiňovala výše v podkapitole 5.2.2, strategie *a)* je z formálního hlediska méně úsporná, jelikož obsahuje spojku *lō* navíc. Pokud je však v ní vynechán morfém *ma*, dostává se vlastně na stejnou úroveň morfologické úspornosti.

U korelativů se v mých datech morfém *ma* většinou nevyskytuje, což odpovídá obecnému předpokladu (formulovanému v rámci FITR), že u korelativů se typicky – morfém „-koliv“ neobjevuje. Nicméně ho u korelativů můžeme vidět u interogativa KDE. Zajímavé je, že se morfém *ma* vyskytuje do určité míry ve volných relativech, a to opět u KDE. Pokud bychom ho považovali za ekvivalent morfému „koliv“, předpokládali bychom, že ve volných relativech se vyskytovat nebude. Jeho distribuce v mých datech proto vypovídá o jeho polyfunkčnosti a jisté nesystematičnosti jeho výskytu napříč paradigmatem interogativ. Funkčně tedy neodpovídá pouze morfému -koliv, ale může sloužit také k vytvoření volného relativu. Výskyt tohoto morfému ve volných relativech je také předmětem diskuze o hypotéze zdvojených nekondicionálů (viz podkapitolu níže 5.2.5).

5.2.4 Hypotéza implikační hierarchie

S hypotézou implikační hierarchie jsme se seznámili v kapitole 2.2, kde je možné vidět schéma, které předkládá projekt FITR:

$$I < \text{UnC} < \text{CoR} < \text{FR} < (\text{LHR} < \text{HR})$$

(Šimík et al, 2023, s. 12)

---

²⁹ Ovšem nekombinovatelnost neplatí univerzálně, jelikož v MSA existuje tvar *ʾajjamā*.

Já jsem se zabývala třemi (včetně interogativ čtyřmi), z těchto konstrukcí.³⁰ Hypotéza se týká distribuce interogativ napříč zkoumanými konstrukcemi. Jedním z cílů této práce je konfrontovat ji s daty z BA a AMMA. Dle hypotézy projektu FITR by mělo platit, že pokud se dané interogativum vyskytne ve volném relativu, musí se vyskytnout i v korelativu, a pokud se vyskytne v korelativu, musí se vyskytnout v nekondicionálu. Porušení této hypotézy by tedy znamenalo, že by se například interogativum vyskytlo pouze ve volném relativu, a nikoliv v korelativu, nebo by se vyskytlo v korelativu a nikoliv v nekondicionálu.

V následujících tabulkách č. 10 a 11 můžeme vidět výskyt BA a AMMA interogativ napříč interogativy, nekondicionály, korelativy a volnými relativy.

Tabulka 10: Distribuce interogativ napříč studovanými konstrukcemi v BA

Tázací slova	I	UnC	CoR	FR
Kdo/Who	minu	(lō) + minu + (ma) / jā hu / ʾaj + N-perif	(lō) + minu + (ma) / jā hu / ʾaj + N-perif	ʾilli
Co/What	šinu	(lō) + (š-)/ šinu + (ma) / ʾaj + N-perif	(š-)/ šinu + (ma) / ʾilli	(š)/ šinu / ʾilli
Který/Which	ʾaj/jā	(lō) + ʾaj/jā / ħallī + ʾaj	(lō) + ʾaj/jā / ħallī + ʾaj	-
Kde/Where	wēn	(lō) + wēn + ma / ʾaj + N-perif	wēn (+ma)	wēn (+ma)

Z tabulky 10 vyplývá, že konstrukce vyskytující se v BA jsou v souladu s touto hypotézou. Drobné narušení by mohlo spočívat v tom, že u nekondicionálů je i možnost interogativa v protazi nevyužít (např. v případě užití *jā hu* pro vyjádření „kdokoliv“). Tato možnost se však vyskytuje i v korelativu, a tudíž z hlediska systému hypotéza stále platí. Vidíme tedy, že ve všech případech, kdy se vyskytuje (resp. může vyskytovat) interogativum v korelativu (CoR), vyskytuje se (resp. může se

³⁰ Projekt FITR se kromě nich zabývá i dvěma dalšími konstrukcemi, konkrétně relativními větami s lehkou hlavou a atributivními vedlejšími větami.

vyskytovat) také ve volném relativu (FR). To potvrzuje předpoklad implikační hierarchie, že přítomnost interogativa v pokročilejší konstrukci (volný relativ) implikuje jeho přítomnost v základnější konstrukci (korelativ). Různé varianty použití, které byly prodiskutovány v 5.2.2, tuto implikaci neporušují. Celkově lze tedy říci, že platnost hypotézy o distribuci interogativů v těchto konstrukcích se v datech z BA potvrzuje.

Tabulka 11: Distribuce interogativ napříč studovanými konstrukcemi v AMMA

Tázací slova	I	UnC	CoR	FR
Who/Kdo	<i>mīn</i>	<i>mīn + ma</i>	<i>mīn + ma</i>	-
Co/What	<i>šu</i>	<i>šu + ma</i>	<i>šu + ma</i>	<i>šu</i> / <i>'illi</i>
Který/Which	<i>'aj</i>	<i>'aj</i>	?	-
Where/Kde	<i>wēn</i>	<i>wēn + ma</i>	<i>wēn + ma</i>	-

Můj popis AMMA není kompletní, zejména pokud jde o volná relativa, takže možnost testovat implikační hypotézu je omezená, ale konstrukce, které v mých datech zdokumentovány jsou, hypotézu potvrzují.

5.2.5 Hypotéza o zdvojených nekondicionálech

Jak bylo zmíněno v podkapitolách 2.2 a 5.2.3, existuje hypotéza o zdvojených nekondicionálech, zformulovaná Radkem Šimíkem v rámci projektu FITR. Hypotéza říká, že syntagma uvedené interogativem ve zdvojeném nekondicionálu je ve skutečnosti volným relativem v pozici kontrastního fokusu (viz španělský příklad (7)). Proto, abych mohla tuto hypotézu analyzovat, je potřeba otestovat dvě tvrzení. První z nich říká, zda syntagma uvedené interogativem má podobu volného relativa. Druhé říká, že toto volné relativum je ve fokální pozici.

Jsem si vědoma toho, že možnost testování této hypotézy je omezená, protože i když je tato konstrukce zmapovaná v mých datech, hypotéza je zároveň založená na pojmu kontrastního fokusu. Tomu jsem se ve svém výzkumu empiricky nevěnovala a pro BA k němu neexistuje žádná speciální studie. Dovolím si však na základě introspekce a vlastních poznatků o BA hypotézu otestovat.

Co se týče otázky, zda se jedná o volné relativum, tak jediným problémem v BA, se zdá být výskyt morfému *ma*. V mých datech se totiž ve zdvojených konstrukcích morfém *ma* vyskytuje (viz příklad (44), (45) a (46)), zatímco u volných relativ nikoliv (s výjimkou interogativa KDE). Na druhou stranu nelze na základě mých dat jednoznačně tvrdit, že *ma* se tam nutně ve zdvojených nekondicionálech musí vždy objevovat. To může být opět předmětem budoucího výzkumu. Je však třeba říci, že typická volná relativiva nejsou se syntagmatem objevujícím se ve zdvojených nekondicionálech úplně identická.

Když připustíme, že se jedná o určitý typ volného relativiva, můžeme otestovat, zda je v pozici kontrastního fokusu. Následující příklady (97) a (98) vycházejí z příkladů (44) a (45) ilustrují kontrastivně fokalizovaný člen v jednoduché větě.

(44) *Hallī ji-ǧī minu ma ji-ǧī,*
 at' 3SG.M-přijít.IPF kdo MA 3SG.M-přijít.IPF,
 'ānī mā raḥ 'a-tḥarrak min makān-ī
 já NEG FUT 1SG-hýbat_se.IPF z místa-1SG
 „Ať/necht' přijde, kdo přijde, já se ze svého místa nehnu.“

(97) *Fajrūz ti-ǧī mū Šīrīn*
 Fajrúz 3SG.F-přijít.IPF NEG Šírín
 „Přijde Fajrúz, nikoliv Šírín.“

(45) *Hallī Jūsif ju-štuǧul wēn ma*
 let Jūsif 3SG.M-pracovat.IPF kde MA
ju-štuǧul Rahaf ḥa-tə-ntazr-a.
 3SG.M-pracovat.IPF Rahaf FUT-3SG.F-počkat.IPF-3SG.M.OBJ
 „Ať už Júsif pracuje, kde pracuje, Rahaf na něho počká“

(98) *Jūsif ju-štuǧul əb-Baǧdād mū əb-Irbīl*
 Júsif 3SG.M-pracovat.IPF v-Bagdád NEG v-Erbíl
 „Júsif pracuje v Bagdádu, ne v Erbílu.“

Můžeme vidět, že substantiva, která jsou fokalizována, jsou na stejném místě jako volné relativum uvedené interogativem a morfém *ma*. I tato hypotéza je tedy v souladu s mými výsledky.

6. Závěr

V této diplomové práci jsem se zaměřila na popis kondicionálů, nekondicionálů, korelativů a volných relativ v bagdádské arabštině. Cílem bylo primárně provést gramatickou deskripci těchto konstrukcí a částečně interdialektální srovnání, protože jsem data z BA doplnila daty z ammánské arabštiny a srovnala je s nimi.

Primárním výsledkem mého výzkumu je základní přehled sledovaných konstrukcí v podobě dané možnostmi zvolené metodologie, spočívající v elicitaci. Díky popisu existujících konstrukcí a jejich analýze se také otevírají nové otázky a možnosti pro další výzkum.

Výzkum potvrdil mnohé závěry Grigoreho (2005), včetně toho, že v protazi kondicionálů jsou přípustné všechny slovesné formy. Dále i to, že může docházet k neutralizaci kategorie času (tak jak o ní hovoří Comrie (1986)), kterou Grigore na bagdádských datech také ukazuje. Užívání spojek *'idā a lō* se v zásadě shodovalo s Grigoreho výsledky, ačkoli se v mých datech objevily drobné rozdíly související s přítomností progresivního morfému *da* se spojkou *'idā*. Grigore také uvádí, že *lō* lze užívat u reálných i nereálných kondicionálů. V mých datech se objevilo pouze u nereálných.

Studium nekondicionálů, korelativů a volných relativů ukázalo, že také v těchto konstrukcích je volnost ve slovesných formách v závislosti na významu věty, což odpovídá stavu u kondicionálů. Identifikovala jsem deset morfosyntaktických strategií pro tvorbu těchto konstrukcí, z nichž dvě jsou základní a zbývající tvoří jejich varianty. Hlavní strategie si navzájem konkurují: *a)* strategie, která v BA dominuje, je založena na kondicionálu s podmínkovou spojkou *lō* a interogativu, které může, ale nemusí být doprovázeno morfémem *ma*, zatímco *b)* strategie (převládající v AMMA) je strukturně nejjednodušší, neboť v ní má protaze podobu otázky s interogativem doprovázeným morfémem *ma*. Další strategie jsou odvozeny doplněním dalších strukturních prvků, zejména topikalizací pomocí relativizátoru *'illi*. Zdokumentovala jsem také specifickou konstrukci, která v BA může být použita pro vyjádření „kdokoliv“, a to spojením interogativa *jā* s morfémem *hu*.

Užití morfému *ma* si zaslouží zvláštní pozornost kvůli jeho polyfunkčnosti a jisté nesystematičnosti jeho výskytu ve zkoumaných konstrukcích. Slouží nejen

k vyjádření sufixu „-koliv“, ale také do jisté míry k tvorbě volných relativů (konkrétně u volného relativu KDE, tedy *wēn ma*). Analýza variability výskytu tohoto morfému také ukázala, že jeho použití není povinné ve všech kontextech a jeho role se může lišit podle konkrétní morfosyntaktické strategie. Může se objevit s interogativy KDO, CO, KDE, ale nikoliv s interogativem KTERÝ.

Na výsledcích svého výzkumu jsem testovala hypotézu implikační hierarchie, kterou formuluje projekt FITR, týkající se distribuce interogativ napříč zkoumanými konstrukcemi. Moje data tuto hypotézu v BA potvrzují.

Další z hypotéz projektu FITR je hypotéza o zdvojených nekondicionálech. Tato hypotéza předpokládá, že ve zdvojeném nekondicionálu v protazi figuruje volné relativum v pozici kontrastního fokusu. Mé výsledky tuto hypotézu podporují, ale prvkem, který hypotéze neodpovídá, je morfém *ma*, který se v BA u zdvojených konstrukcí vyskytuje, zatímco u volných relativů nikoliv (s výjimkou interogativa KDE). Typická volná relativum tedy nejsou syntagmaty ve zdvojených nekondicionálech zcela identická. Toto opět poukazuje na výše zmíněnou specifičnost použití morfému *ma* v BA.

Mezi otázky, které by si zasloužily další výzkum, patří možnost použít u korelativů strategii, která využívá relativizátor *'illi* namísto interogativa, pro interogativem KDO a za jakých podmínek. Tato strategie se mi totiž vyskytla u korelativů pouze u interogativa CO. Nesymetrie spočívá v tom, že u volných relativů se relativizátor *'illi* objevuje u interogativa CO i KDO.

Co se týče otevřených otázek a možností dalšího výzkumu, bylo by přínosné sbírat kondicionály z přirozené řeči, byť to může být metodologicky náročné, protože se vyskytují poměrně zřídka. Díky mému výzkumu však nyní lépe rozumím tomu, jak mohou tyto struktury vypadat, což mi umožňuje je efektivněji identifikovat v mluveném jazyce. Internet může v takovém výzkumu hrát také důležitou roli, protože do určité míry reprezentuje mluvenou arabštinu v písemné podobě, což usnadňuje sběr a analýzu dat.

Další bádání si zaslouží také jev časové neutralizace a faktory, které ho mohou ovlivňovat. Konkrétně jde o otázku frekvence výskytu neutralizovaného perfektivu a participia aktivního v BA ve srovnání s jinými slovesnými formami a faktory

ovlivňující jejich výběr. Zajímavým tématem jsou také jednotlivé morfosyntaktické strategie vyjádření daných konstrukcí a konkurence mezi dvěma hlavními strategiemi. Typologicky je zajímavá strategie založená na kondicionálu se spojkou *lō*, specifická pro BA, v níž funkci nekondicionality částečně přebírá spojka *lō*. Pravděpodobně je díky tomu možné v této strategii vynechat morfém *ma*.

V neposlední řadě by bylo přínosné se v dalším bádání věnovat dalším interogativům, kterými se zabývá projekt FITR (viz podkapitolu 2.2). Během empirické části výzkumu jsem k nim shromáždila data, ale z kapacitních důvodů jsem je nemohla do analýzy předložené v této práci zahrnout.

Tato práce byla inspirována omezenou prostudovaností daného tématu a možností přispět k výzkumu v oblasti arabské lingvistiky a dialektologie. Přinesla nové poznatky o kondicionálech a příbuzných konstrukcích v bagdádské arabštině, které dosud nebyly pro BA popsány, a ukázala jejich variabilitu a specifika. Ověření typologických hypotéz přispělo k lepšímu porozumění daných morfosyntaktických jevů v arabských dialektech a také jejich typologii.

7. Bibliografie

- Abdelhakim, B. (2019). Conditionals in Moroccan Arabic. *Journal of Universal Language*, 20, 1-38.
- Albuarabi, S. (2018). A linguistic history of Iraqi Arabic (Mesopotamian Arabic). *Journal of Advances in Linguistics*, 9, 1371-1380.
- Al-Khalesi, Y. M. (2006). *Modern Iraqi Arabic with MP3 Files: A Textbook*. Georgetown University Press.
- Alotaibi, Y. (2014). Conditional sentences in Modern Standard Arabic and the Taif dialect (Ph.D. dissertation). University of Essex.
- Bohnenmeyer, J. (2015). A practical epistemology for semantic elicitation in the field and elsewhere. In M. R. Bochnak & L. Matthewson (Eds.), *Methodologies in Semantic Fieldwork* (pp. 21-14). New York.
- Brustad, K. (2000). *The syntax of spoken Arabic: A comparative study of Moroccan, Egyptian, Syrian, and Kuwaiti dialects*. Washington, DC: Georgetown University Press.
- Caponigro, I. (2003). Free not to ask: On the semantics of free relatives and wh-words crosslinguistically (Ph.D. dissertation). University of California, Los Angeles.
- Comrie, B. (1986). Conditionals: A typology. In E. C. Traugott, A. T. Meulen, J. S. Reilly, & C. A. Ferguson (Eds.), *On Conditionals* (pp. 77-97). Cambridge: Cambridge University Press.
- Erwin, W. M. (2004). *A basic course in Iraqi Arabic: with audio mp3 files*. Georgetown University Press.
- Erwin, W. M. (2004). *A short reference grammar of Iraqi Arabic*. Washington, D.C.: Georgetown University Press.
- Grigore, G. (2005). Conditional structures in Baghdadi Arabic. *Revue Roumaine de Linguistique*, 50 (3-4), 273-281.
- Hladká, Z. (2017). ONOMAZIOLOGIE. In P. Karlík, M. Nekula, & J. Pleskalová (Eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. <https://www.czechency.org/slovník/ONOMAZIOLOGIE> (Naposledy navštíveno: 5. 6. 2024).
- Ingham, B. (1991). Subordinate clauses of time and condition in Bedouin dialects. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 54(1).
- Karlík, P. (2017). PŘÍSLOVEČNÉ URČENÍ PODMÍNKY. In P. Karlík, M. Nekula, & J. Pleskalová (Eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. [https://www.czechency.org/slovník/PŘÍSLOVEČNÉ URČENÍ PODMÍNKY](https://www.czechency.org/slovník/PŘÍSLOVEČNÉ_URČENÍ_PODMÍNKY) (Naposledy navštíveno: 1. 6. 2024).

- Karlík, P., & Šimík, R. (2017). VZTAŽNÁ VĚTA BEZ HLAVY. In P. Karlík, M. Nekula, & J. Pleskalová (Eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. <https://www.czechency.org/slovník/VZTA%C5%BDN%C3%81%20V%C4%9ATA%20BEZ%20HLAVY> (Naposledy navštíveno: 1.6.2024)
- Karlík, P. (2017). Podmět. In P. Karlík, M. Nekula, & J. Pleskalová (Eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. Naposledy navštíveno: 5.6.2024, from <https://www.czechency.org/slovník/PODMĚT>
- Kaufmann, S., Over, D. E., & Sharma, A. (2023). Conditionals. *Mind & Language*, 38(1), 1-19.
- Konig, Ekkehard: (1986). Conditionals, concessive conditionals and concessives: areas of contrast, overlap and neutralization. In E. Traugott, A. G. B. ter Meulen, J. Reilly, & C. Ferguson (Eds.), *On Conditionals* (pp. 229–246). Cambridge University Press.
- Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology. (n.d.). *The Leipzig Glossing Rules: Conventions for interlinear morpheme-by-morpheme glosses*. <https://www.eva.mpg.de/lingua/pdf/Glossing-Rules.pdf>
- McCarthy, R. J., & Raffouli, F. (1964). *Spoken Arabic of Baghdad. Part one: grammar and exercises*. Beirut: Publications of the Oriental Institute of Al-Hikma University.
- Malaika, N. (1963). *Grundzüge der Grammatik des arabischen Dialektes von Bagdad*. Wiesbaden: Harrassowitz.
- Šimík, R. (2016). On the semantics of Czech free relatives. *Linguistica Brunensia*, 64(1), 109-129. <https://hdl.handle.net/11222.digilib/135453>
- Šimík, R. (2023) [manuscript submitted for publication] From interrogatives to relatives: A comprehensive account of wh-constructions.
- Šimík, R., Pospíšil, A., & Aljani, O. (2022) [manuscript submitted for publication] Doubling unconditionals in Arabic.
- Šimík, R. (2020). Doubling unconditionals and relative sluicing. *Natural Language Semantics*, 28(1), 1–21.
- Srire, M. (2023). Unconditionals, correlatives and relatives in Libyan Arabic (Bakalářská práce, vedoucí Pospíšil, A.). Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra Blízkého východu.
- Traugott, E. C., Meulen, A. T., Reilly, J. S., & Ferguson, C. A. (1986). *On Conditionals*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zaefferer, D. (1991). *Semantic universals and universal semantics*. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton.

8. Seznam tabulek

Tabulka 1: Souhláskové fonémy v irácké arabštině	10
Tabulka 2: Samohláskové fonémy v irácké arabštině	11
Tabulka 3: Rodilí mluvčí BA	25
Tabulka 4: Rodilí mluvčí AMMA.....	26
Tabulka 5: Interrogativa v BA a AMMA	35
Tabulka 6: Strategie nekondicionálů v BA a AMMA	50
Tabulka 7: Strategie korelativ v BA a AMMA.....	56
Tabulka 8: Strategie volných relativ v BA a AMMA.....	59
Tabulka 9: Distribuce strategií napříč zkoumanými konstrukcemi.....	62
Tabulka 10: Distribuce interogativ napříč studovanými konstrukcemi v BA	65
Tabulka 11: Distribuce interogativ napříč studovanými konstrukcemi v AMMA	66